

Zutphen, Echt Achterhoek?

Een onderzoek naar de
geografische ligging van de
Achterhoekse identiteit

**Bachelorthesis Sociale Geografie
Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen**

**Student: Pieter-Jan Schut
Student nr.: 4167015
Begeleider: Dr. Olivier Kramsch**

“Zommer, winter in de herfst, altied even mooi,
Al proat ze in het westen van 't Gooi”

Fragment uit: *Achterhoek, Oh Achterhoek*
Normaal

Voorwoord

Deze bachelorscriptie gaat over Zutphen en de Achterhoek. Vorden, het dorp waar ik ben opgegroeid, ligt in de Achterhoek, dichtbij Zutphen. Ook met die stad heb ik zelf een zekere binding. Sinds twee jaar woon ik in Nijmegen, waar ik sinds het studiejaar 2011-2012 ben ingestroomd in de pre-master Sociale Geografie. Hiervoor heb ik aan de HAN te Nijmegen de Lerarenopleiding Geschiedenis afgerond. Ik wilde echter verder, en het blijkt dat de Geografie zo boeiend is als het leek toen ik de keuze voor deze vervolgopleiding maakte. In het afgelopen jaar heb ik veel geleerd over hoe je tegen Geografie aan kan kijken. Deze scriptie is het resultaat van drie maanden werk, maar ook een weerspiegeling van wat ik allemaal geleerd heb het afgelopen jaar.

Ik wil van deze gelegenheid gebruik maken om de personen te bedanken die mij hebben geholpen om tot deze bachelorthesis te komen. Allereerst mijn begeleider dr. Olivier Kramsch voor zijn commentaar op mijn ideeën en het onderzoeksplan, alsmede eerdere versies van deze thesis. Ook wil ik de respondenten die zich beschikbaar hebben gesteld voor het afnemen van een interview bedanken voor hun tijd en antwoorden.

Verder bedank ik mijn vrienden, en mijn mede HBO-instromers, want als instromers zijn we toch een beetje 'buitenbeentjes', en moeten we elkaar steunen. Gelukkig is dat altijd goed gelukt het afgelopen jaar. Ook mijn ouders wil ik bedanken, die mij in een moeilijke tijd toch altijd hebben gesteund bij het schrijven van deze thesis.

Samenvatting

De regio Achterhoek in het oosten van Gelderland is geografisch een moeilijk af te bakenen gebied. De grenzen worden in bestaande bronnen telkens anders aangegeven. Vooral de stad Zutphen wordt wisselend wel of niet inbegrepen. De stad heeft ook een typisch stads karakter, in contrast met het landelijke achterland. Zutphen wordt vaak genoemd als stad *in* de Achterhoek, maar is dit wel zo? De wisselende grens van de regio wijst uit dat dit in grote mate een *gevoelsgrens* is.

Dit onderzoek tracht een inzicht te verschaffen waar deze gevoelsgrens loopt. Er is gekozen om toe te spitsen op Zutphen omdat deze stad het vaakst naar voren komt als twijfelgeval. Door middel van kwalitatieve methoden in de vorm van interviews wordt gekeken naar identiteitsverschillen die zorgen voor grensvorming. Het onderzoeksobject is de menselijke ervaring en beleving van de Achterhoek. Respondenten is gevraagd naar wat hen bindt met stad of regio, hoe zij tegen de ander aankijken, en of dit consequenties heeft in het dagelijks leven. Dit alles ter beantwoording van de centrale vraag; *in hoeverre is de stad Zutphen Achterhoek?* De methode die gebruikt is om de ruimtelijke dimensie in kaart te brengen is de mental map. Respondenten hebben aangegeven waar zich, volgens hen, deze gevoelsgrens bevindt. De resultaten zijn geanalyseerd en met elkaar vergeleken in een vergelijkende casestudy.

De conclusies werpen in kleine mate een licht op de kwestie. De stad Zutphen is allang niet meer de grootste stad van de Achterhoek, maar is in de beleving nog steeds de meest *stadse* stad, veel meer dan bijvoorbeeld Doetinchem. Er zijn zeker identiteitsverschillen in het spel, Achterhoekers plaatsen Zutphen veelal buiten de regio, en Zutphenezen plaatsen zich er ook liever buiten. Altijd komt naar voren dat de stad Zutphen een vreemde eend in de bijt is, die met twee gezichten kijkt, naar de Achterhoek, maar vooral ook bezig is een stad te zijn, en naar buiten kijkt.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Samenvatting	5
Inhoudsopgave	6
1. Inleiding	8
1.1 Projectkader.....	8
1.2 Maatschappelijke relevantie.....	11
1.3 Wetenschappelijke relevantie.....	11
1.4 Doelstelling.....	14
1.5 Vraagstelling	14
2. Theorie	15
2.1 Theoretisch kader	15
2.2 Begripsbepaling	20
2.3 Operationalisering.....	21
3. Methodologie	24
3.1 Onderzoeksstrategie.....	24
3.2 Onderzoeksproces	26
3.3 Onderzoeksmodel	26
4. De ligging van de Achterhoekse identiteit.	28
4.1 Werkwijze.....	28
4.2 Bevindingen uit interviews met ‘Achterhoekers’	30
4.2.1 Interview met Dhr. Swieringa.....	30
4.2.2 Interview met Dhr. Kreunen.....	34
4.2.3 Interview met M. Ruesink.....	40
5. Zutphenaren als Achterhoekers?	47
5.1 Werkwijze.....	47
5.2 Bevindingen uit interviews met Zutphenezen.....	48

5.2.1	Interview met M. Groothedde	48
5.2.2.	Interviews met Zutphenezen in de stad.....	55
6.	Conclusies.....	58
6.1	Reflectie.....	58
6.2	Suggesties voor verder onderzoek.....	59
6.3	Conclusies en beantwoording centrale vragen	59
	Lijst van figuren:.....	63
	Lijst van gebruikte websites:.....	63
	Referentielijst.....	63

1. Inleiding

In deze paragraaf zal het projectkader uiteengezet worden. Aan bod komt de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie van dit onderzoek, alsmede de doel- en vraagstelling.

1.1 Projectkader

De stad Zutphen is een middelgrote stad in Oost-Gelderland gelegen aan de rivier de IJssel. De stad heeft ruim 47 duizend inwoners en heeft een lange geschiedenis. Vooral in de late middeleeuwen was Zutphen een bloeiende stad als lid van de Hanze, die vrijwel een monopolie hadden op de handel met de Oostzee gebieden. In 1196 kreeg Zutphen al stadsrechten (van Schaik, 1989). De gouden eeuw van Zutphen is de veertiende eeuw (<http://www.kijkopzutphen.nl/NEW/index.php/geschiedenis.html>) In deze tijd was Zutphen ook de hoofdstad van het Graafschap Zutphen, dat grote delen van de regio die tegenwoordig als Achterhoek wordt bestempeld omvatte. Vanaf de late middeleeuwen tot aan de zeventiende eeuw is het historische stadscentrum van Zutphen ontstaan. Aan de koopmanshuizen met versierde gevels in de binnenstad kan men de bloeitijd aflezen. Een goed voorbeeld van de rijkdom van de middenklasse is de Wijnhuistoren, een klokkentoren die niet toebehoorde aan religieuze machten, maar aan het wijnhandelaarsgilde.

In recenter tijden heeft de stad Zutphen nog steeds een grote verzorgende functie voor het nabijgelegen dorpen die zich in de Achterhoek bevinden. Winkels, middelbare scholen, ziekenhuizen en de rechtspraak zijn in Zutphen aanwezig. Ook voor verbindingen met het openbaar vervoer is men in een aanzienlijk gedeelte van de Achterhoek aangewezen op het station van Zutphen om vanuit daar verder te reizen. De stad Zutphen heeft zich in de afgelopen decennia ook naar het Oosten, en dus richting het kernland van de Achterhoek uitgebreid. Sinds 1 januari 2005 hoort de dorpskern Warnsveld bij de gemeente Zutphen, en in 1992 is begonnen met de bouw van de wijk Leesten, gelegen in het zuid-oosten van Zutphen. Leesten-Oost is tot op heden nog in ontwikkeling met de bouw van nieuwe woningen.

De regio Achterhoek wordt over het algemeen opgevat als het oostelijke gedeelte van de provincie Gelderland tot aan de Duitse grens. In het Noorden wordt de Achterhoek

begrensd door de Overijsselse streken Salland en Twente. De streek is vanuit historisch perspectief altijd overwegend agrarisch en landelijk geweest. De eerste aanduidingen van de term Achterhoek voor de regio stammen uit de zeventiende eeuw, maar werd pas gebruikt voor de streek die het hele Graafschap Zutphen omvatte in de negentiende eeuw. De Achterhoekse cultuur bestaat uit vele gebruiken, die echter wel van dorp tot dorp verschillen. Deze gebruiken zijn vele generaties hetzelfde gebleven, maar door de snelle veranderingen na de Tweede Wereldoorlog zijn vele typisch Achterhoekse gebruiken wel op de achtergrond geraakt (Vorden, een historische verkenning, 1987). Een aspect dat bij de Achterhoekse cultuur hoort is het dialect, dat zoals veel dialecten wel van dorp tot dorp verschilt. Het dialect is een variant van Nedersaksisch en wordt ook wel aangeduid als *plat praoten*. Het aantal mensen dat het dialect als eerste taal bezigt, neemt echter steeds verder af. Vooral van de jongere generaties spreekt slechts een klein gedeelte nog echt Achterhoeks (Reilink, 2012). Heden ten dage ondervindt de Achterhoek qua bevolking een flinke krimp door onder andere vergrijzing en het wegtrekken van jongeren (www.bevolkingsdaling.nl). Uit een onderzoek naar de beleving van de krimp onder Achterhoekers, dat in april 2012 is gepubliceerd door Tangram Advies & Onderzoek, in opdracht van TV Gelderland, blijkt dat een aanzienlijk deel van de bevolking dat voelt. 27% ervaart het enigszins en 15% ervaart het zeer sterk. Toch overweegt slechts 9% vanwege de gevolgen van de krimp weg te trekken. “De gehechtheid aan de eigen woonomgeving is sterk.”, merkt het onderzoek op.

Fig 1. Welkom in de Achterhoek

In oktober 2011 zijn borden geplaatst rond de invalswegen naar de regio Achterhoek die, volgens het online webportaal van de regio Achterhoek (www.regioachterhoek.nl), als doel hebben de bewustwording van de Achterhoek in geografische zin te vergroten. Het opschrift luidt: ‘Welkom in de Achterhoek’. Deze promotieborden zijn ook geplaatst in de omgeving van Zutphen, namelijk aan de Cortenoeversebrug over de IJssel, en bij binnenkomst via de N345 via de wijk de Hoven. Een opmerkelijke vorm van het creëren van een grens, gezien het feit dat de geografische grenzen van de Achterhoek als regio moeilijk

aan te geven zijn, laat staan dat zij vast staan. Een zoektocht langs verschillende bronnen die de regio Achterhoek aangeven levert veel verschillende informatie op. Als men een blik werpt op direct beschikbare informatie in de vorm van kaarten, vallen een aantal elementen op (zie *figuur 2*). De stad Zutphen wordt afwisselend aangegeven als zijnde wel of niet behorend tot de regio Achterhoek. Ook wanneer we kijken naar encyclopedische informatie zien we dat Zutphen soms wel, en soms niet inbegrepen wordt. Wikipedia formuleert; 'Doetinchem, Winterswijk en Zutphen zijn de grootste plaatsen in wat tegenwoordig de Achterhoek wordt genoemd'. En behoort volgens het artikel Zutphen tot de Achterhoek in de ruimste opvatting, waarbij de aantekening wordt gemaakt dat er geen vaste grens voor de Achterhoek is. Het eerdergenoemde onderzoek naar de krimp in de regio (2012) heeft Zutphen wel meegenomen in het onderzoek onder de noemer 'dichtbevolkt gebied'.

De structuurvisie nieuwe stijl Regio Achterhoek 2011-2020 is opgesteld voor de portefeuillehouders Ruimtelijke Ordening van de acht samenwerkende Achterhoekse gemeenten. De gemeente Zutphen valt buiten deze samenwerking, maar de gemeente Montferland, die grotendeels in de regio Liemers valt, werkt wel samen. De structuurvisie stelt onder *externe relaties*; "De Achterhoek ligt in de [omringende] verzorgingsgebieden van de Stadregio Arnhem- Nijmegen en Twentestad en in minder mate de stedendriehoek Apeldoorn, Deventer, Zutphen". Hiermee plaatst men Zutphen als expliciet deel van de regio Apeldoorn en Deventer, en niet als deel van de Achterhoek in bestuurlijke zin. Zutphen is dus in die zin meer georiënteerd op het stedelijke gebied in plaats van op de meer landelijke Achterhoek. Ook in de gebruikte kaarten valt Zutphen hier telkens buiten de Achterhoek. Toch bestaan er meerdere een tegenstrijdige ideeën over de ligging van een grens. De borden 'Welkom in de Achterhoek' plaatsen de grens bij de IJssel waardoor Zutphen binnen de Achterhoek zou komen te vallen. Verder kan men vanuit historisch perspectief kijken naar de naamgeving *Graafschap* voor de regio Achterhoek. Meerdere instanties in de Achterhoek ontleen hun naam aan het Graafschap Zutphen, zoals De Graafschap Dierenartsen, Het Graafschap College, en natuurlijk de voetbalclub De Graafschap, gevestigd in Doetinchem. De club heeft een groot gedeelte van de Achterhoek als achterland. Een uiting hiervan heeft men in het seizoen 2011-2012 kunnen zien in de tekst 'Echt Achterhoek' op het shirt van de club.

1.2 Maatschappelijke relevantie

De maatschappelijke relevantie van dit onderwerp ligt hem in het feit dat er veel onduidelijkheid bestaat over de grens van de Achterhoek. Zoals in het projectkader beschreven verschilt het gebied dat regio Achterhoek wordt genoemd in verschillende opvattingen. De regionale krant De Stentor trekt Zutphen als het om regionaal nieuws gaat bij de Achterhoek, hetzelfde geldt voor TV Gelderland, die Zutphen ook tot de Achterhoek rekenen. Ook op het gebied van toerisme volgt Zutphen vaak de lijn van de Achterhoekse regiomarketing. Aan de andere kant leven er vele vooroordelen bij 'De Achterhoeker' over Zutphen en 'de stad' in het algemeen. Dit uit zich in het feit dat Zutphen in andere gevallen weer niet tot de regio wordt gerekend, bijvoorbeeld bestuurlijk. In dit kader richt Zutphen zich veel meer op Apeldoorn en Deventer. Dit onderzoek verkrijgt zijn maatschappelijke relevantie door juist deze onduidelijkheid, en het feit dat er weinig bestaande bronnen zijn die uitsluitel geven behalve in de zin dat de grens van de Achterhoek niet vast is. Andere bronnen plaatsen wel een grens. Maar vooral het ontbreken van een redentatie achter de plaatsing van deze grens leidt tot een **kennistekort** en daarmee een kennisprobleem.

Tijdens het afnemen van interviews ben ik in aanraking gekomen met mensen die zichzelf zeker Achterhoeker voelen, en veelal al decennia in de regio wonen, toch is voor niemand de grens helemaal duidelijk. Dit onderzoek tracht een inzicht te verschaffen in waar we het eigenlijk over hebben als we spreken over de Achterhoek.

Verder worden in dit onderzoek maatschappelijke consequenties belicht die kunnen ontstaan uit een eventuele vorm van *wij – zij* tegenstellingen tussen de stad Zutphen en de aangrenzende regio. Als blijkt dat de ene groep een gevoel van superioriteit boven de ander heeft, kan dat in het echte leven behoorlijke consequenties hebben op het vlak van gelijkheid (Elias & Scotson, 1994).

1.3 Wetenschappelijke relevantie.

Het onderzoek tracht een beeld te vormen wat voor *sense of place*, en *sense of belonging* mensen voelen bij de regio. Welke symbolen, cultuuraspecten en omgangsvormen vinden zij typisch bij de regio passen (Tuan, 1976). Er wordt gekeken naar de mate waarin zij zichzelf hierin zien passen en in welke mate dit de identiteit van de Achterhoek vormt. Volgens Said (1991)

worden identiteiten echter ook gevormd in reactie op een tegenpool. In hoeverre zijn deze twee identiteiten, de Achterhoekse en de Zutphense, tegenpolen, en zorgt dit voor een afbakening van een bepaalde grens. Verder wordt zoals gezegd ingegaan op *real-life consequences* van deze mogelijke tegenstellingen.

Afbeelding 1. Kaarten

1. Zutphen inbegrepen

2. Zutphen gedeeltelijk inbegrepen

3. Zutphen niet inbegrepen

4. Zutphen, Lochem niet inbegrepen

5. Zutphen inbegrepen

6. Historisch Graafschap Zutphen

1. Bron: <http://www.campus.tv/tag/achterhoek>

2. Bron: Wikipedia: gemeentekaart Achterhoek

3. Bron: Wikipedia: Artikel Achterhoek

4. Bron: <http://www.ijsselkring.nl/50209-werkgebied-ijsselkring.html>

5. Bron: Kop regio Achterhoek TV Gelderland <http://www.omroep gelderland.nl/web/Nieuws/Achterhoek-1>

6. Bron: Wikipedia: Artikel Achterhoek. Graafschap Zutphen anno 1757 (Bewerkt)

Fig 2. Verschillende kaarten van de Achterhoek

1.4 Doelstelling.

Met dit onderzoek hoop ik een inzicht te verschaffen ten aanzien van de geografische grenzen van de regio Achterhoek. Er bestaan verschillende opvattingen over waar de Achterhoek 'ligt', soms is dit een zeer brede opvatting, en soms een nauwere. Bestuurlijk gezien valt Zutphen als stedelijk gebied buiten de samenwerkende Achterhoekse gemeenten (Structuurvisie nieuwe stijl Regio Achterhoek). Hoe is te verklaren dat Zutphen niet consequent op de kaart aangegeven wordt als zijnde Achterhoek. Het plaatsen van promotieborden geeft wel aan dat men hier een idee over heeft. Mijn initiële aanname is dat dit samenhangt met een verschil in identiteit tussen 'stad' en 'platteland'. Op basis van de maatschappelijke relevantie is de volgende doelstelling geformuleerd:

Door analyse en vergelijking van de kenmerkende aspecten van de identiteit van zowel Zutphen als de aangrenzende regio Achterhoek wil ik een inzicht geven in de mate waarin deze op elkaar aansluit, en daarmee een bijdrage leveren aan de bepaling van de ligging van de Achterhoekse regionale identiteit.

1.5 Vraagstelling

In het onderzoek worden de volgende deelvragen beschreven:

- In hoeverre hoort Zutphen in de beleving van Achterhoekers bij de regio Achterhoek?
 - Welke aspecten horen volgens Achterhoekers bij de Achterhoekse identiteit?
 - Welk beeld hebben Achterhoekers bij de stad Zutphen?
 - Waar ligt de grens van de Achterhoek volgens Achterhoekers?
- In hoeverre hoort Zutphen in de beleving van Zutphenaren bij de regio Achterhoek?
 - Welke aspecten horen volgens Zutphenaren bij de Zutphense identiteit?
 - Welk beeld hebben Zutphenaren bij de regio Achterhoek?
 - Waar ligt de grens van de Achterhoek volgens Zutphenaren?

Om vervolgens een antwoord te kunnen formuleren op de hoofdvraag:

- In hoeverre valt Zutphen binnen de regio Achterhoek, in de beleving van beide groepen?

2. Theorie

Het theoretisch perspectief van dit onderzoek wordt in dit hoofdstuk uitgewerkt. Er bestaan een aantal theoretische benaderingen waarvan gebruik wordt gemaakt in dit onderzoek.

Allereerst verbondenheid die personen kunnen voelen met een plek, ten tweede hoe regio's en regionale identiteiten gevormd worden, ten derde de constructie van deze identiteiten ten opzichte van tegenpolen. Ten vierde wordt behandeld welke consequenties deze tegenstellingen kunnen hebben in het dagelijks leven. Als laatst wordt het verschijnsel mental map behandeld, en wordt uitgelegd waarom dit een inzicht kan geven in het ruimtelijk handelen en categoriseren van mensen. Verder wordt het verschijnsel regiomarketing kort behandeld, maar dit wordt niet als kader gebruikt in het verdere onderzoek. Hieronder worden de theoretische perspectieven uiteengezet.

2.1 Theoretisch kader

Topophilia, de liefde voor een plek.

Hoe individuen en groepen een plek ervaren hangt samen met de betekenis die gegeven wordt aan een bepaalde plek. Humanistische geografie stelt dat wij de realiteit enkel kunnen kennen door het observeren van het geheel aan menselijke ervaringen. Humanistische geografen onderzoeken onderwerpen als de culturele constructie van ruimte en landschap, de kracht van taal en zingeving, die omgevingen, plekken, en identiteiten vormt. Regio's bestaan niet alleen uit de economische aspecten, maar ook uit de identiteit van individuen en groepen, en hoe zij zichzelf zien in relatie tot anderen en hoe zij zin geven aan hun eigen ervaring van 'space and place' (Etrikin & Tepple, in Aiken & Valentine 2006). Humanistische geografen zijn niet tevreden met de voorstelling van mensen als simpelweg 'stipjes op een kaart', statistieken of cijfers in een vooropgezette formule. De mens met al zijn ervaringen staat centraal (Cloke, Philo & Sadler, 1991). Globaal gezien gaat humanistische geografie ervan uit dat het individu een vrije actor is die zelf controle heeft over zijn handelingen.

Het begrip topophilia werd in 1974 geïntroduceerd door geograaf Yi-fu Tuan. De term beschrijft de menselijke liefde voor een plek, of de affectie tussen mensen en plek. Deze affectie kan bijvoorbeeld opgebouwd zijn door de waardering van de esthetische kwaliteiten van een plek, de ervaringen en herinneringen, trots, en de veiligheid die een plek biedt.

Topophilia is niet alleen een reactie op 'place', maar produceert en reproduceert ook 'place' in actieve zin (Gregory et al., p. 763). Mensen creëren een *sense of place*, het gevoel en de attitude die mensen hebben ten opzichte van een bepaalde plek.

Toepassing van humanistisch-geografische theorie op de casus Zutphen lijkt mij bruikbaar en relevant. Abstracte kaarten zoals in *Fig. 1* zeggen ons weinig over de mate waarin Zutphen in het dagelijks leven Achterhoek 'is' in de ervaring van individuele actoren. Ook kunnen deze persoonlijke ervaringen, waarden en normen meer inzicht geven dan alleen te kijken naar economische aspecten zoals verzorgingsgebieden van de stedelijke zones (Twente-stad, Arnhem-Nijmegen, Deventer-Apeldoorn) die de Achterhoek omringen.

De regio en de stad.

De regio als ruimtelijke eenheid is beschreven door de Finse geograaf Anssi Paasi. Hier worden regio's gezien als spatial units die sociaal en cultureel geproduceerd zijn en uiteindelijk deel worden van het territoriale systeem (Paasi, 2009). Ze bestaan voor een bepaalde tijd in sociale en culturele praktijken en discoursen en verdwijnen weer in de voortdurende regionale transformatie (Paasi 1986, Taylor 1991). Regio's bestaan dus niet zomaar, maar ze worden geïnstitutionaliseerd door de jaren heen (Jones, 2011). Deze institutionalisering en 'verdwijning' van de regio verloopt in vier stadia (Paasi, 1986):

- **Constitution of the territorial shape:** the extent to which the territorial make-up of a region becomes understood and appreciated within the individual and collective consciousness.
- **Symbolic shape:** the degree to which symbols help to represent the region in question; language, flags, symbols and so forth.
- **Institutional shape:** a region may gain institutional shape from a variety of institutions, which give some formal and quasi-permanent structure to socio-spatial life within the region.
- Socio-spatial consciousness of the inhabitants and the **establishment** of region/locality in the regional system

Regio's zijn dus verwickeld in een constant proces van *worden*. Ze worden geconsolideerd en geïnstitutionaliseerd binnen de samenleving. Aan de andere kant kan het ook zo zijn dat de regio zijn importantie verliest, en zelfs verdwijnt.

Waarnaar kijken we vervolgens in het geval van een stad. De constructie van stedelijke identiteit dient, net als de vorming van regio's, opgevat te worden als een continu proces. De mensen produceren en reproduceren immers het beeld van de stad. Het gaat hierbij om het vinden van elementen die als beeldbepalend worden gezien voor de stad in het algemeen. "Fysieke elementen zoals een oude, vitale binnenstad en rivier typeren een 'echte' stad met hart en geschiedenis, de aanwezigheid van culturele centra en evenementen kenmerken een 'cultuurstad', veel contacten op straat wijzen op een meer sociale stad, een overwicht aan industriële bedrijvigheid verwijst naar een 'werkstad' etc." (Dormans, van Houtum & Lagendijk, 2003) Bij het duiden van de stedelijke identiteit is het identificeren, benoemen en interpreteren van deze kenmerken belangrijk.

Processen van Othering.

De topophilia van Yi-fu Tuan spreekt vooral met een positieve lading over de affectie van mensen ten aanzien van een plek. Maar tegenstellingen spelen ook een rol. Het verschil tussen stad en platteland heeft door de eeuwen heen mensen uit de stad naar de rust en privacy van het landelijke gebied getrokken (Tuan, 1974). Andersom heeft de stad een aantrekkingskracht door de vele voorzieningen en werkgelegenheid. Ook de socioloog Ferdinand Tönnies (1955) beschreef de *Gemeinschaft* van het niet-geïndustrialiseerde gebied, en de *Gesellschaft* binnen de stad, maar dit zijn slechts ideaaltypen, en bovendien is deze theorie achterhaald (Gregory et al., p. 660). Edward Said, een belangrijke grondlegger van de postkolonialistische stroming in de geografie, stelt dat geen enkele identiteit op zichzelf kan bestaan zonder een reeks van tegenstellingen en negatieven (Said, 1993, p. 58). Het proces van *othering* houdt in dat identiteit sociaal geconstrueerd wordt in relatie tot andere identiteiten, een identificatie met een bepaalde groep '*wij*', en een differentiatie met een andere, oftewel de ander, '*zij*'. Het uitsluiten van elementen leidt tot een bevestiging van de eigen identiteit, of die van een groep. Vaak zijn deze processen verborgen of onduidelijk omdat ze als vanzelfsprekend worden aangenomen. Op deze manier is de formatie van

identiteit verbonden aan de controle van territoria en grenzen van groepen en gemeenschappen (Barnett, in Aitken & Valentine, 2006). Said beargumenteert echter dat deze tegenstellingen van *wij* tegenover *zij* vaak een slechte representatie zijn van een veel complexere realiteit. Het deconstrueren van de *narrative* die bestaat uit harde tegenstellingen, laat zien dat samenlevingen het product zijn van een constante uitwisseling van cultureel gebonden tradities en praktijken.

Socioloog Norbert Elias (1897 – 1990) legt de nadruk op de consequenties die vormen van sociaal stigmatiseren kunnen hebben in de praktijk. Deze gevolgen zijn vaak maar al te echt en kunnen negatieve uitwerkingen hebben voor bepaalde groepen. Vooral het feit dat de ene groep zich vaak verheven, en daadwerkelijk beter voelt dan de andere, zorgt voor ongelijkheid. Deze stigma's zorgen ervoor dat men aan bepaalde mensen meer waarde toekent dan andere. Het gaat hier om een tegenstelling tussen *the established*, en *the outsider*. De gevestigde sociale groep heeft een grotere interne cohesie en controle over de gemeenschap. Dit resulteert in een situatie waarin zij meer macht kunnen uitoefenen. Concreet ziet men dit bijvoorbeeld terug in het innemen van sociale sleutelposities door leden van de gevestigde groep. De waarden van de gevestigde groep worden als superieur gezien. De leden van de groep 'roddelen' met elkaar over de buitenstaander, dit vormt een sterke band, maar het zorgt er ook voor dat het de norm wordt om steeds meer te conformeren aan de groep. Deze vorm van sociale ongelijkheid kwam bij Elias voor het eerst aan het licht in een studie over een buitenwijk van de Engelse stad Leicester. Hier werden de mensen die daar het eerst kwamen wonen als beter gezien dan de mensen die daar later naartoe waren getrokken, ook al zat er geen aantoonbaar verschil in afkomst, inkomensklasse of etniciteit tussen de groepen.

Mensen hebben een breed scala aan scheldwoorden tot hun beschikking om de ander te stigmatiseren. Dit gebeurt in elke samenleving. Groepsgebonden scheldwoorden zijn vaak alleen maar relevant in het perspectief van een bepaalde tegenstelling tussen *gevestigde* en *buitenstaander*. De mate waardoor de andere persoonlijk geraakt of gekwetst wordt door deze scheldwoorden is een indicatie van de macht van de groepen die tegenover elkaar staan.

“Nothing is more characteristic of a highly uneven balance of power in cases such as these than the inability of outsider groups to retaliate with an equivalent stigmatising term of the established group.” (Elias & Scotson, 1994)

De impact van het stigmatiseren is dus belangrijk om te bekijken. In het kader van deze thesis zal het interessant zijn om te kijken of Achterhoekers bijvoorbeeld geraakt zijn als ze achtergesteld worden genoemd, een vooroordeel dat vaak aan het platteland kleeft. Mijn aanname is dat de verhoudingen die daardoor ontstaan wel bepaalde consequenties zullen hebben, maar niet zullen zorgen voor een grote mate van ongelijkheid.

Perception geography en cognitive maps.

Om het ruimtelijke aspect van de beleving van mensen zichtbaar te maken is in dit onderzoek gebruik gemaakt van *cognitive of mental maps*. Deze vorm van het in kaart brengen van plekken vindt zijn oorsprong in geografische gedragstheorie, of *behavioural geography*. Deze benaderingswijze houdt zich bezig met meer psychologische vraagstukken die betrekking hebben op wat er in het hoofd van mensen speelt wanneer zij ruimtelijk handelen. Vanaf de jaren zeventig is het besef bij onderzoekers gegroeid dat de mens niet altijd volledig rationeel handelt in economische in ruimtelijke zin. De kennis van de omgeving creëert een subjectieve realiteit die menselijke keuzes beter kan verklaren dan de aanname dat ieder mens een berekenende *homo economicus* is (Golledge, 2006). De zintuigen nemen selectief informatie op over de waargenomen omgeving, en deze informatie verschilt van persoon tot persoon. Een aanname is dat mensen niet reageren op hun objectieve omgeving, maar op het mentale beeld dat van de omgeving bestaat in hun hoofd. De mental map bestaat als wetenschappelijk-positivistische benadering met een meer kwantificerende aanpak, zoals ontwikkeld en gebruikt door geograaf Reginald Golledge (Kitchin, 2011). In het kader van het kwalitatieve karakter van deze thesis, die de nadruk legt op menselijke ervaringen, wil ik mij richten op een meer fenomenologische en humanistische toepassing van de *mental map*, zoals bedreven door onder andere David Lowenthal in zijn werk “Geographical Imagination” uit 1961, en David Ley (Rodaway, 2011).

De *spatial cognition* van mensen is de reflectie en reconstructie van ruimtelijke structuur in gedachten (Hart & Moore, 1973 in Kitchin, 1994). Individuen en groepen hebben niet alleen informatie en beelden over het bestaan van hun omgeving en de elementen waaruit deze is opgebouwd, maar ze bezitten ook indrukken over het karakter, de functie, dynamiek en structuur ervan, die zij van betekenis, significantie en symbolische proporties voorzien. (Moore & Golledge, 1976, in Kitchin, 1994).

Regio- en citymarketing.

In het kader van de dataverzameling door middel van interviews voor dit onderzoek wordt regiomarketing in deze paragraaf kort besproken. Meerdere interview respondenten zijn hier ten slotte dagelijks mee bezig. Het doel van city- en regiomarketing, waarbij bepaalde positieve kanten van een stad of regio worden uitgelicht, is het aantrekken van bijvoorbeeld investeerders, toeristen of bedrijven. De promotie richt zich vaak op het bestaande beeld van een stad of regio, die verwerkt worden in slogans, fotografie, en promotieteksten. Bij het promoten van de stad aan de eigen inwoners spreekt men van warme citymarketing. Het is bij marketing van plekken belangrijk dat er kennis genomen wordt van de beelden die er bestaan en de relaties tussen deze beelden en de werkelijkheid (Lynch, 1960). Ook is het belangrijk dat de uitgedragen boodschap consistent en samenhangend is. (McCann, 2009). De borden 'Welkom in de Achterhoek' zijn een vorm van regiomarketing. Toch wil ik deze borden in het onderzoek puur beschouwen als aangeving van een bepaalde grens, en verder geen diepgaande analyse geven van hoe de Achterhoek naar buiten gepromoot wordt door middel van regiomarketing.

2.2 Begripsbepaling

De belangrijkste begrippen die frequent in dit onderzoek gebruikt worden hieronder uitgelicht. Aan de hand van de volgende definities worden de termen in dit onderzoek opgevat. De stipulatieve definities zijn afgebakend op bruikbaarheid in dit onderzoek (Verschuren & Doorewaard, 2007). Het domein van het onderzoek bestaat uit inwoners van de Achterhoek en inwoners van Zutphen. Het uitgangspunt zijn de ervaringen van deze mensen. De geboorteplaatsen, woonplaats en gependeerde jaren in Zutphen dan wel de Achterhoek zijn belangrijk en zullen bij de geïnterviewden gevraagd worden.

Regio: ruimtelijke eenheden die sociaal en cultureel geproduceerd zijn en uiteindelijk deel worden van het territoriale systeem. Ze bestaan voor een bepaalde tijd in sociale en culturele praktijken en discoursen en verdwijnen weer in de voortdurende regionale transformatie.

De regio Achterhoek: Als we het in dit onderzoek hebben over de regio Achterhoek, bedoelen we: Het gebied in Gelderland ten Oosten van de IJssel, exclusief de gemeenten Zutphen, Doesburg, en de landstreek de Liemers. Voor deze bepaling is gekozen om de vraag te kunnen stellen: hoort Zutphen bij de Achterhoek? Er van uitgaande dat Zutphen daar buiten valt.

Identificatie met stad en regio: In dit onderzoek noemen we een persoon meer betrokken naarmate hij of zij zich 1. expliciet Achterhoeker noemt 2. indirecte uitlatingen doet dat hij of zij zich tot de groep vindt horen 3. blijkt dat het imago van de regio of stad hem of haar aan het hart gaat door: positieve aspecten te noemen, persoonlijk geraakt te zijn door negatieve oordelen, en moeite doet om een gunstig beeld te schetsen.

Zutphen: Onder Zutphen wordt in dit onderzoek verstaan: De bebouwde kom van de stad Zutphen, inclusief de wijk Leesten. Exclusief het dorp Warnsveld.

Achterhoeker: In dit onderzoek verstaan we onder Achterhoeker: Een persoon die geboren is in de Achterhoek, hier minstens vijf jaar van zijn of haar leven heeft gespendeerd, en zich identificeert met de regio.

Zutphenaar: In dit onderzoek verstaan we onder Zutphenaar: Een persoon die geboren is in Zutphen en hier minstens vijf jaar van zijn of haar leven heeft gespendeerd. Informeel noemen 'echte' Zutphenaren zich *Zutphenees*.

2.3 Operationalisering

Nu de stipulatieve definities van de begrippen zijn aangegeven, zijn hieronder meetbare en waarneembare indicatoren geformuleerd.

Bij de interview respondenten is de eerste indicator geboorteplaats. Deze geeft goed aan waar iemands roots zich bevinden. Een tweede indicator is de huidige woonplaats. Een

derde indicator is de tijd in jaren die in Zutphen, dan wel de Achterhoek geleefd is. Dit onderzoek is immers kwalitatief van opzet, en legt de nadruk op diepgang. Een primair onderzoeksobject is de menselijke ervaring. Om tot goede resultaten te komen moet de respondent de Achterhoek *beleefd* en ervaren hebben, er is gekozen voor een periode van minstens rond de vijf jaren. In de interviews zal dit zo nauwkeurig mogelijk bepaald worden.

Identificatie met de regio is een complex begrip. In dit onderzoek zullen indicatoren gebruikt worden om waar te nemen in hoeverre een persoon zich identificeert met de regio, dan wel de stad. De belangrijkste indicator is of iemand zich duidelijk als Achterhoeker bestempelt. Andere indicatoren zijn indirecte identificaties, zoals: ik heb dezelfde mentaliteit als de rest van de mensen hier. Tot slot is een indicatie de mate waarin mensen persoonlijk geraakt en/of aangevallen zijn als men geconfronteerd wordt met uitspraken en vooroordelen. Dit wijst op een persoonlijke opvatting van een uitspraak over de gehele groep en is dus een indicatie van identificatie.

Betrokkenheid bij de regio wordt waarneembaar gemaakt door ten eerste of zaken die in de regio spelen de persoon raken, gaan deze zaken de persoon aan het hart. Ten tweede door de mate waarin de persoon de regio uitdraagt. Ten derde door de moeite die de persoon doet om anderen een gunstig beeld van de stad, dan wel regio te geven.

Stedelijke identiteit kan voor een deel bepaald worden door stedelijke elementen en karakterisering te achterhalen die beeldbepalend zijn van de stad in het algemeen. "Fysieke elementen zoals een oude, vitale binnenstad en rivier typeren een 'echte' stad met hart en geschiedenis, de aanwezigheid van culturele centra en evenementen kernmerken een 'cultuurstad', veel contacten op straat wijzen op een meer sociale stad, een overwicht aan industriële bedrijvigheid verwijst naar een 'werkstad' etc." (Dormans, van Houtum & Lagendijk, 2003).

Tegenstellingen worden waarneembaar gemaakt aan de hand van of de betreffende persoon zich uitlaat over verschillen tussen de stad en de regio, hoe zwaar de persoon aan deze verschillen tilt, of de persoon eigenschappen die volgens hem of haar bij *de ander* horen als negatief ervaart. In dit onderzoek noemen we de tegenstelling groter of kleiner naar mate de respondent meer of minder significantie hieraan toekent.

Consequenties worden aangegeven als personen uitlatingen doen over praktijken en situaties die volgens hen direct gevolg zijn van deze tegenstellingen.

3. Methodologie

In dit hoofdstuk worden de strategieën en methoden besproken die zijn gebruikt voor dit onderzoek. Hieronder wordt uiteengezet welke onderzoeksobjecten voor zijn gebruikt, en welke keuzes hierin zijn gemaakt. Vervolgens wordt uitgelegd hoe de data verkregen is. Ook de manier waarop de data is geïnterpreteerd en geanalyseerd wordt belicht. Het geheel is samengevat in een onderzoeksmodel.

3.1 Onderzoeksstrategie

Vanuit de doelstelling en het theoretische kader van het onderzoek heb ik gekozen voor een kwalitatief onderzoek dat meer op diepgang gericht is dan op breedte. De nadruk ligt op hoe mensen een bepaalde plek *ervaren*. Omdat deze ervaring zo belangrijk is, ook vanuit de humanistische geografie, wil ik een kwalitatief onderzoek uitvoeren in de vorm van een **vergelijkende casestudy**. Een ander soort onderzoek dekt de lading van de doelstelling niet. Een survey onderzoek zal bijvoorbeeld niet de diepgang bieden om de ervaringen en belevingen van de respondenten in hun perspectief te plaatsen. Er wordt in dit onderzoek gewerkt met een klein aantal onderzoekseenheden in de vorm van interviews, met bijbehorende mental maps. De steekproef is selectief, of strategisch (Verschuren & Doorewaard, 2007). Respondenten worden gezocht op basis van hun ervaring met het onderzoeksdomein, om de informatie te verkrijgen die in de doelstelling wordt gevraagd. Er wordt gebruik gemaakt van een arbeidsintensieve benadering, in combinatie met visueel materiaal in de vorm van de mental maps. Er wordt verdere diepgang gecreëerd door gebruik van meerdere visuele bronnen zoals kaarten en teksten. Voor dit onderzoek zijn interviews op lokatie afgenomen, bijvoorbeeld bij het kantoor van de promotiecampagne Echt Achterhoek te Doetinchem, en het Achterhoeks museum '40-'45. Hierdoor kan de casus in de natuurlijke omgeving worden bestudeerd.

Bij het gebruik van de casestudy door middel van interviews moeten we ons bewust zijn van mogelijke nadelen die aan deze methode kleven. Enkele moeilijkheden die zich kunnen voordoen zijn; *response bias*, onnauwkeurigheden door slecht of gedeeltelijk ophalen van herinneringen, en reflexiviteit, dat wil zeggen dat respondenten de interviewer naar de mond praten. Ze zeggen wat hij wil horen. Daarom is het zaak de vragen op een zo min

mogelijk controversiële of suggestieve manier te stellen. Ook is het belangrijk niet 'bedreigend' of beschuldigend over te komen. Er moet een balans gevonden worden tussen een bevredigend antwoord op de gestelde vraag, en een zekere vriendelijkheid (Yin, 2003). Ondanks deze nadelen zal de casestudy door interviews de beste manier zijn om ervaringen van mensen zichtbaar te maken.

De casestudy is vergelijkend, de resultaten van de casus Zutphen en de casus Achterhoek worden apart behandeld en vergeleken in een **phenomenological research**. Deze aanpak beschrijft de betekenis van een concept of fenomeen zoals die beleefd is door meerdere individuen. Het *object of human experience* is in dit geval ruimtelijk, namelijk de geografische regio Achterhoek, die op een bepaalde manier ervaren en beleefd kan worden. Het doel is het in kaart brengen van het *gemeenschappelijke* in de ervaringen van meerdere individuen, en hieruit de universele essentie van het fenomeen te begrijpen (Creswell, 2007). Dit betekent ook dat ik kies voor een empirisch onderzoek naar kwalitatieve data. Het vergelijken van de ervaringen van geïnterviewden uit Zutphen en de Achterhoek kan een licht werpen op de samenstelling van de regionale identiteit, al dan niet bestaande wij – zij tegenstellingen, en de consequenties daar van in het sociale en ruimtelijke dagelijks leven.

Hiernaast is onderzoek gedaan naar de mate waarin Zutphen binnen de *territorial shape* (Paasi, 1991) van de Achterhoek valt. Door het verzamelen van mental maps die een beeld geven van de territorialiteit en begrenzing van de regio in de beleving van de geïnterviewde individuen. Respondenten wordt gevraagd aan te geven waar de grens van de regio zich bevindt, door vergelijking en analyse van deze mental maps kan een beeld gevormd worden over de territorialiteit van de Achterhoek. Er is gekozen voor een bestaande kaart van Oost-Nederland, waarop respondenten als eerst de grens is gevraagd aan te geven, en ten tweede de centraliteit van de Achterhoek. Er is niet gekozen voor een kaart die in het geheel door de respondent getekend is, omdat dit onderzoek zich richt op de *grens*, en niet zozeer op het begrip *cognitieve afstand* binnen Oost-Nederland. Dit richt zich natuurlijk in grote mate op identiteit, waar zijn de mensen nog Achterhoeker en waar niet meer? In andere bewoordingen, wie hoort er nog bij 'ons' en waar begint 'zij'. Aangezien de grenzen van de Achterhoek in een ruim scala aan bestaande bronnen steeds anders aangegeven worden, kan dit een inzicht verschaffen waar deze grens ligt in de

belevingswereld. Het ontbreken van argumentaties achter de plaatsing van de grens in deze bestaande bronnen, maakt de redeneringen in dit onderzoek belangrijk. Dit onderzoek moet daarom gezien worden als *exploratief*, omdat er weinig van dit soort onderbouwingen bestaan. De kwalitatieve data in de vorm van interviews legt de nadruk op de beleving van de regio bij mensen, terwijl de mental map zich primair richt op het ruimtelijke aspect en de ligging van een gemeenschappelijke identiteit in geografische zin. In relatie tot het onderzoeksdoel is voor deze combinatie kwalitatieve interviews met mental maps gekozen om inzicht te geven in de geografische ligging van de Achterhoekse identiteit.

3.2 Onderzoeksproces

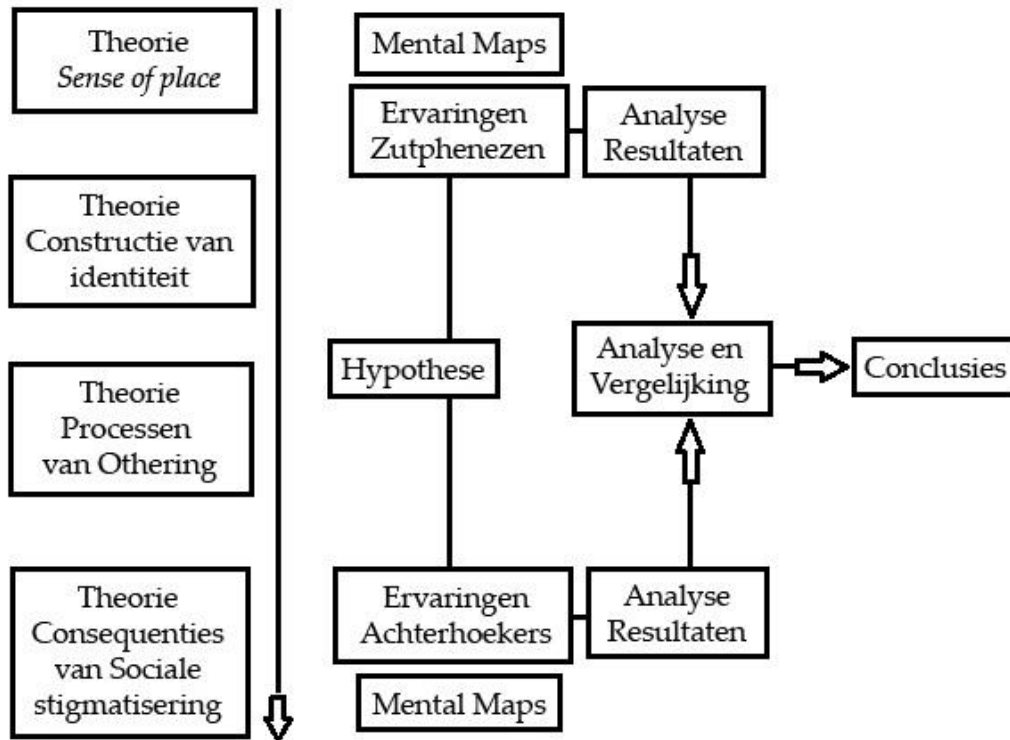
De belangrijkste onderzoeksobjecten zijn in dit onderzoek de ervaringen van mensen. Hoe men de sociale constructie die de regio Achterhoek is ervaart, en of men Zutphen als zijnde Achterhoek bepaalt op basis van herinneringen, esthetische kwaliteiten, trots, veiligheid en *sense of belonging*. Deze data is verkregen door een serie interviews in een phenomenological research. Diepgang heeft in het onderzoek voorrang gekregen op breedte dus zijn er zes interviews afgenomen. Drie respondenten vanuit het Achterhoekse perspectief en drie vanuit het Zutphense, die allen het fenomeen 'Achterhoek' *beleefd* hebben. Er is zoveel mogelijk gekozen voor de expert. Zowel mensen die al jaren in de Achterhoek wonen, als mensen die dagelijks bezig zijn met het imago en beeld van de Achterhoek. De respondenten komen uit drie verschillende leeftijdscategorieën, namelijk 20 tot 30, 30-40, en 40-50.

3.3 Onderzoeksmodel

Om de eerder genoemde doelstelling te bereiken is een vergelijkende casestudy gebruikt. Centraal staat de manier waarop mensen de stad Zutphen in het dagelijks leven ervaren als zijnde Achterhoek. Om het ruimtelijke aspect van de doelstelling te bereiken, is gebruik gemaakt van mental maps, om een inzicht te krijgen in de geografische grens in de beleving van verschillende respondenten. Het onderzoeksmateriaal bestaat uit een reeks interviews die afgenomen zijn onder respondenten in de regio Achterhoek en de stad Zutphen.

Deze data is geïnterpreteerd in phenomenological research. Het gaat hierbij om het herkennen van het *essentiële* en *gemeenschappelijke* in de menselijke ervaringen. Het tweede deel van de doelstelling, een bijdrage leveren aan de bepaling van de ligging van de

Achterhoekse identiteit in geografische zin, is in de data opgenomen in de vorm van cognitieve kaarten die afgenomen zijn onder de respondenten. Schematisch weergegeven ziet het onderzoeksmodel er als volgt uit:

4. De ligging van de Achterhoekse identiteit.

4.1 Werkwijze.

Om tot data in de vorm van interviews en mental maps te komen heb ik mensen gesproken die in hun dagelijkse activiteiten direct te maken hebben met de regio Achterhoek en de beleving daarvan. Individuen wiens perspectief op Zutphen ook daadwerkelijk relevant is voor het onderzoek. Wat is hun visie hierop en wat is vooral de redentatie daarachter. Zij hebben door hun speciale band met de regio door de jaren heen een reeks aan ervaringen beleefd en geïnterpreteerd, op basis waarvan zij iets kunnen zeggen over de Achterhoekse identiteit. De steekproef is dus strategisch ofwel selectief. Er is gestreefd naar een spreiding in leeftijdscategorie. Aan beide zijden (Zutphen en Achterhoek) drie respondenten, waarvan een in de categorie 20 tot 30 jaar, een in de categorie 30 tot 40 jaar en een in de categorie 40 tot 50 jaar oud. Ook aan de Zutphense kant van het verhaal zijn deze mensen gezocht.

Om respondenten te vinden die bereid waren om mee te werken aan het interview zijn in de eerste instanties e-mails verstuurd naar lokale instanties. De rest van de interviews is telefonisch afgesproken. De guide is opgesteld om de operationele definities van begrippen als betrokkenheid in identificatie waarneembaar en zichtbaar te maken (zie ook 2.2 Begripsbepaling, en 2.3 Operationalisering). De vragen worden open gesteld, waarbij respondenten wordt gevraagd naar feiten als ook naar hun persoonlijke mening (Yin, 2003). Bij de interviews afgenomen in de regio Achterhoek is de volgende richtlijn in de vorm van een interviewguide gebruikt:

Hoofdvraag: In welke mate behoort Zutphen in het dagelijks leven tot de Achterhoek.

Alle vragen zijn richtlijnen.

1. Intro:

- *Reden interview (veelal is dit vooraf besproken in mail of telefonisch contact)
- *Toestemming opname
- *Aangeven structuur van het interview

2. Levensverhaal en eigen ervaring van de Achterhoek.

- *Bent u hier geboren en getogen?

- *Heeft u ook buiten de regio gewoond?
- *Voelt u zich Achterhoeker? Zo ja/nee, wat houdt dat in?
- *Wat zijn voor u specifieke kenmerken die samenhangen met de regio in culturele zin? Kunt u aangeven op welke manier die samenhangen?

3. Thuisvoelen in de regio.

- **Sense of belonging*; Kunt u aangeven in welke mate u zich hier thuis voelt? Komt u altijd terug naar de Achterhoek?
- **Sense of security*; Biedt de regio voor u veiligheid en geborgenheid? Misschien meer dan andere regio's of plaatsen in de buurt?

4. Verbondenheid met de regionale identiteit.

- *In hoeverre voelt u zich verbonden (deel van) de regionale identiteit? Heeft het leven/beleven van de Achterhoek u gevormd?

5. Cognitief beeld van stad Zutphen. (*spatial image*)

- *Hoe kijkt u zelf tegen de stad Zutphen en haar inwoners aan?
- *Zijn er verschillen in de Achterhoekse en Zutphense identiteit? Zo ja, waar zit hem dat in?
- *Vindt u dat de Zutphense identiteit aansluit bij de Achterhoek?
- * In hoeverre komen die identiteiten overeen, en in hoeverre zijn ze tegenpolen van elkaar?

6. Ruimtelijkheid/territorialiteit van de regio.

- *De grens van de Achterhoek is niet duidelijk, er zijn verschillende bronnen. Aan de brug over de IJssel staat een bord welkom in de Achterhoek, wat impliceert dat Zutphen bij de regio hoort. Bent u het daarmee eens, en kunt u uitleggen waarom wel/niet? Horen *zij* (de inwoners van Zutphen) bij *ons* (de Achterhoekers)?

7. Consequenties in het dagelijks leven.

- *Heeft dit (eventuele) verschil in identiteit voor u wel eens gevolgen gehad in het dagelijks leven? Bent u misschien tegen vooroordelen aangelopen?

8. Cognitieve kaart (mental map).

- *Kunt aangeven waar volgens u de grens van de Achterhoek is? Het gaat om uw eigen ervaring.
- *Kunt u uw keuze voor juist deze grens beargumenteren?

9. Afronding.

- *Bedanken voor de tijd en het interview
- *Informereren over de verwerking van het interview en mental map.

4.2 Bevindingen uit interviews met 'Achterhoekers'

Hieronder worden de resultaten van de interviews die in de regio Achterhoek zijn afgenomen en chronologische volgorde van afname besproken. De aangegeven uiterste grens (geel) is digitaal helderder gemaakt aangezien deze zeer slecht zichtbaar was in de gescande versie.

4.2.1 Interview met Dhr. Swieringa.

De heer Swieringa is procesmanager bij het project Achterhoek 2020, verantwoordelijk voor regiomarketing, externe betrekkingen en lobby, en degene die de marketingcampagne Echt Achterhoek heeft opgezet. Aangezien deze vanuit deze campagne onder andere de borden 'welkom in de Achterhoek' zijn neergezet bij binnenkomst van Zutphen, leek het mij relevant om hierover van gedachten te wisselen. Na het versturen van de e-mails kreeg ik zeer snel reactie. Ook liet Dhr. Swieringa weten zelf ook afgestudeerd sociaal geograaf en bestuurskundige te zijn. Hij kon dus een ideaal perspectief op de casus Zutphen en de Achterhoek verschaffen. Het interview heeft plaatsgevonden op 24 mei 2012 om 10.00 in de morgen, te Doetinchem. Swieringa, zelf weliswaar geen Achterhoeker, maar wel op dagelijkse basis bezig met en interpreteren van het imago van de Achterhoek, en hier gebruik van maken bij het promoten van de regio naar buiten uit.

"Ik werk hier nu een jaar of vier, ik woon in Arnhem dus ik ben in die zin ook geen import-Achterhoeker, maar voor mijn werk natuurlijk wel." Afkomstig uit Zuid-Limburg, had hij wel een zeker beeld bij de Achterhoek voordat hij er actief mee in aanraking kwam: "Ik heb natuurlijk die marketingcampagne opgezet, en wat we daarvoor hebben gedaan is eerst kijken van; wat is nu die Achterhoekse identiteit? Wat zijn de elementen die je daaruit wil halen om verder te vertellen?". Een aantal van deze elementen die blijkbaar eruit zijn gehaald en vervolgens uitgelicht, hangen achter hem op een grote poster; authentiek, naoberschap, groen, natuur. "Authentiek is op zich natuurlijk een containerbegrip, maar dat is wel iets waar mensen echt aan denken. De echtheid en de puurheid. Dus; geen opsmuk, geen Haagse bluf of Amsterdamse grootspraak, maar gewoon jezelf blijven." Verder noemt hij eigenzinnigheid, en de Zwarte Cross te Lichtenvoorde als grootste uiting daarvan. Hij meent ook dat dit in de rest van Nederland bekend is, en bepalend voor het imago van de

Achterhoek. Een ander aspect dat ook bij andere interview respondenten terugkomt is de populairste volkssport, namelijk het voetbal. “Je ziet op zondagen als de Graafschap en Vitesse moeten spelen, er ergens tussen Arnhem en Doetinchem een scheidslijn zit tussen waar ze blauw-witte sjaaltjes dragen, en waar ze geel-zwarte sjaaltjes omhebben. Dat is een indicatie of men zich met de Achterhoek identificeert. Hetzelfde geldt voor het noorden van de Achterhoek, bijvoorbeeld Eibergen, waar men meer voor Twente is. Overigens voelen Eibergenaren zich echt wel Achterhoeker dus het zegt ook niet alles.”

Zijn eigen beeld van de Achterhoek voordat hij hier kwam te werken zag er zo uit: “Een mooi landelijk gebied, en de Achterhoeker zelf... bescheiden, misschien wel onnodig bescheiden, en het naoberschap, het nog omkijken naar elkaar.” Ik vraag hem of hier een verschil zit met de typisch stedelijke identiteit, hij geeft aan dat dit waarschijnlijk het geval is. “Het naoberschap zit hier natuurlijk ook heel diep. En dat is niet uit naastenliefde maar uit bittere noodzaak, je deed dat uiteindelijk voor je zelf. Dat heeft nu nog steeds als gevolg dat mensen naar elkaar omkijken. In dat opzicht is de individualisering in de steden veel eerder op gang gekomen. Dat zit in de identiteit, en daarmee in de tegenstelling tussen stad en platteland, is dus logisch.” Ook noemt hij een groot aantal bedrijven uit de Achterhoek, die marktleider of global player zijn in hun sector, maar de onnodige bescheidenheid zorgt ervoor dat men daar niet mee te koop loopt, men vertelt het niet zo snel aan anderen. “Dat doen wij hier gewoon, dat is normaal”. Toch wordt identiteit ook genoemd als buitengewoon complex begrip: “Kijk, jij bent Achterhoeker, maar je bent inmiddels ook een beetje Nijmegenaar, en je voelt je waarschijnlijk Nederlander... en misschien iets van Europeaan.” Vaak zit deze binding hem volgens Swieringa ook in de binding met het dorp waar men vandaan komt. “Wij proberen jonge hoogopgeleide mensen ook terug te halen naar de Achterhoek, maar die zeggen dan vaak; ik ga liever terug naar mijn eigen dorp.” Over hoe men hier in de rest van Nederland tegenaan kijkt, legt hij uit dat men vaak een slecht geografisch besef heeft van waar de Achterhoek ligt. In het kader van lobby is de campagne Echt Achterhoek naar Den Haag geweest om aan kamerleden te vragen over hun ervaring met de Achterhoek. “Dan komen er veel stereotypen naar boven, ook bij kamerleden. Je krijgt antwoorden als; is dat niet Enschede? Je krijgt verwarring met bijvoorbeeld Twente.” Er komt een veelvoorkomend beeld naar voren, men kijkt enigszins

neer op de landelijke regio, of men is er simpelweg minder in geïnteresseerd, omdat men het idee heeft dat er weinig gebeurt. “Als ik naar Utrecht ga om studenten te werven, dan zeggen ze; de Achterhoek, wat moet ik daar, zeker leuk fietsen?” We hebben het ook specifiek over Zutphen, en over in hoeverre deze stad inbegrepen kan worden bij de Achterhoek als het op identiteit aankomt. “In Zutphen zal zich men waarschijnlijk geen Achterhoeker voelen, tegelijkertijd zie je in Doetinchem, een stad die honderd procent Achterhoeks is, dat men daar ook pretendeert die stedelijke inslag te hebben. Dus dat kan wel samengaan, maar Doetinchem ligt natuurlijk heel nadrukkelijk ingekapseld in die Achterhoek.” Swieringa noemt het feit dat Doetinchem in de Achterhoek ligt ook juist de kracht van die stad, die verder maar dertien in een dozijn is. Het achterland maakt de stad in dit geval bijzonder. In het geval Doetinchem gaat de stad dus beter samen met het achterland dan in het geval van Zutphen. Heeft dit verschil ook consequenties in het echte leven, ontstaan hier bijvoorbeeld grenzen, of verschillen op bestuurlijk of sociaal niveau? “Je kan daar nooit helemaal precies je vinger op leggen, maar het speelt zeker een rol op al die fronten. Bij Zutphen merk je dat ze soms twijfelen of moeilijker meedoen aan bepaalde initiatieven die wij vanuit de Achterhoek lanceren.” De rol van perceptie wordt ook nog aangestipt, die perceptie bestaat volgens hem enerzijds uit je eigen beeld, bang zijn voor het onbekende, maar ook uit de werkelijkheid, hoe de ander zich aan jou presenteert. “Dat onbekende blijft daardoor natuurlijk in stand in de praktijk, degene waarmee jij je identificeert is natuurlijk veel sneller bekend voor jou, dit kun je weer terugbrengen naar die verschillende identiteiten. Dat speelt op allerlei fronten.”

Net als alle respondenten is ook hier gevraagd een cognitieve map te tekenen van de regio Achterhoek. De uiterste grens is aangegeven met de gele lijn. De centraliteit van de Achterhoek met de groene. Het eindproduct ziet er in dit geval als volgt uit:

steden, dus *niet* Doetinchem en Winterswijk.”Terwijl hij dat zegt plaatst hij een kruis door de beide steden. “Dat zit hem vooral in de dorpskernen, dus bijvoorbeeld Varsseveld, Silvolde, Lichtenvoorde, Beltrum.... In dat soort kernen zullen de mensen zich echt Achterhoeker voelen.”

Als we het interview analyseren en tegenover de theorie leggen vallen een aantal aspecten op. Bij de *sense of place* van de Achterhoek horen een aantal termen en begrippen; authenticiteit, eigenheid, puurheid, een groen en landelijk landschap en een bepaalde vorm van (onnodige) bescheidenheid bij de mensen. Swieringa constateert hier inderdaad een zeker identiteitsverschil dat vooral lijkt te zitten in de attitude van de mensen. Bij de stad worden voorbeelden genoemd als Haagse Bluf en Amsterdamse grootspraak, terwijl bij de Achterhoek grote bedrijven genoemd worden die zich wat meer aan de oppervlakte houden door deze bescheidenheid en nuchterheid. Ook wordt in dit interview de individualisering in de stad als verregaander beschouwd dan in de Achterhoek. Dit zou een tegenstelling betekenen tussen individualisme en gemeenschapszin. De stedelijke en landelijke identiteit *kan* samen in het geval van Doetinchem, maar in Zutphen is de tegenstelling groter. De perceptie over elkaar blijft in de praktijk in stand door deze verschillen in identiteit. Consequenties in het ‘echte leven’ onderkent Swieringa in uitingen van de stad Zutphen om selectief mee te doen met de Achterhoek. Als het op toerisme aankomt vinden ze het goed, als er op bestuurlijk niveau samengewerkt moet worden zijn ze meer beschermend, en kunnen er moeilijker bepaalde zaken geregeld worden. De mental map die hieruit komt kent dus een aantal schemergebieden. De vraag; *hoort Zutphen bij de Achterhoek* wordt dan ook beantwoord met *gedeeltelijk*, bouwende op de voorgaande redentatie.

4.2.2 Interview met Dhr. Kreunen

De heer Kreunen is de beheerder van het Achterhoeks museum '40-'45 te Hengelo Gelderland. Hij beheert een grote collectie van objecten uit de Tweede Wereldoorlog, die na vele tijdelijke exposities en onderkomens een vast tehuis heeft gekregen in Hengelo Gelderland sinds 2001. Hiernaast levert Dhr. Kreunen materialen aan bakkerijen in heel Nederland. Geboren en getogen in de Achterhoek, mede-organisator van evenementen in de regio, en met een historisch inzicht in het verleden van de regio. Deze factoren maakten dat

ik telefonisch contact heb opgenomen voor het afnemen van een interview. Die afspraak heeft de week daarna, op 4 juni 2012 om 14:30 in het museum plaatsgevonden.

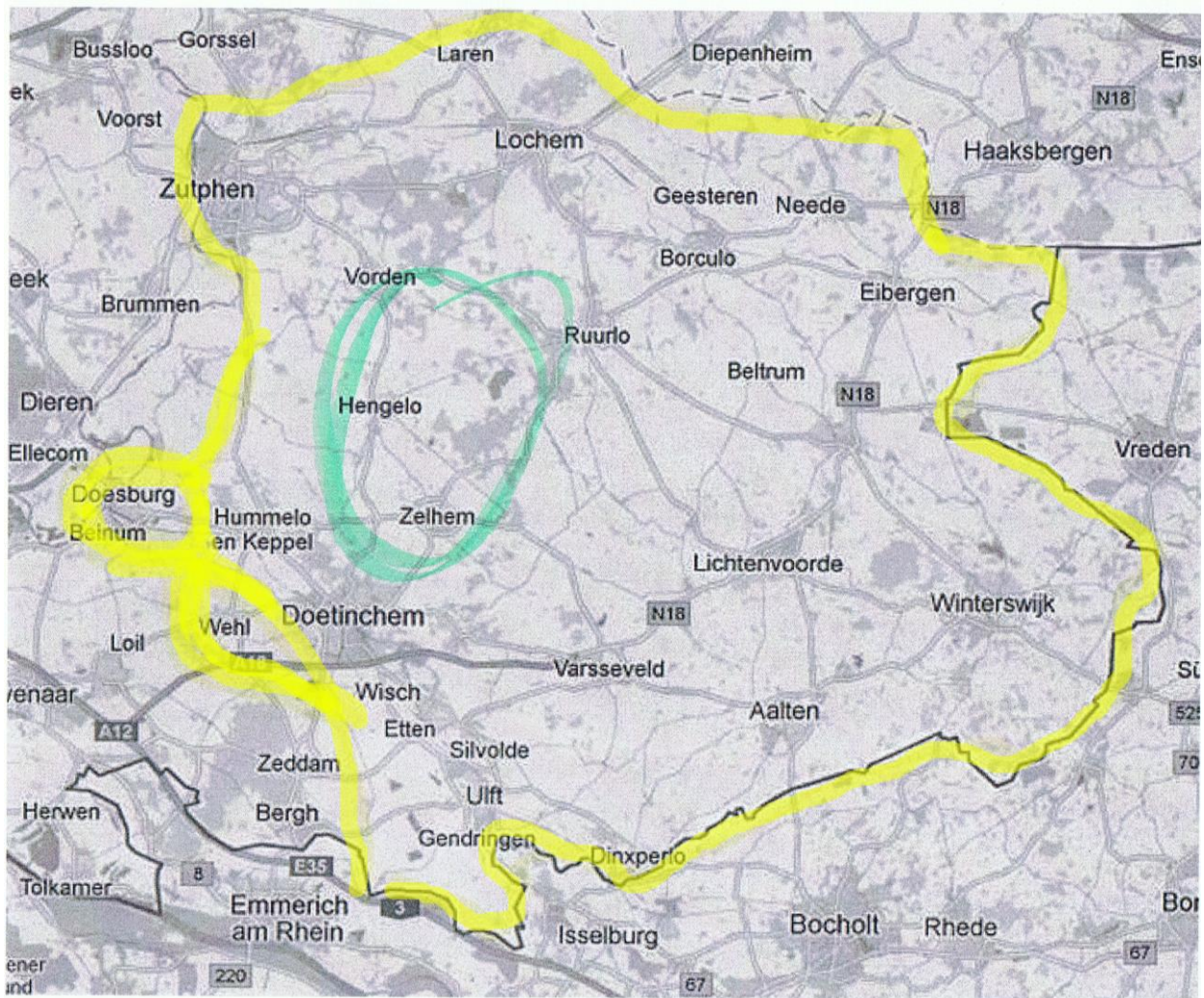
Allereerst heb ik geïnformeerd naar de eigen verbintenis van Dhr. Kreunen met de Regio Achterhoek. "Ik ben precies hier, waar we nu zitten, geboren. Dit is mijn ouders' huis, dus we zitten nu op mijn geboortegrond. Ik voel mij wel Achterhoeker, ja." Daar hoort een scala aan aspecten bij volgens Kreunen: "Een mooie streek om te beginnen. Een heel mooi gebied om te leven, wonen en werken denk ik. Er is toch van alles te doen, alles in binnen handbereik... we hebben een aantal steden, ziekenhuizen, cultuur, schouwburg, en alles is binnen acceptabele afstanden, daarvoor hoef je niet naar het Westen." Verder noemt hij de rust, het groen, ruimte, en de sfeer. Alles ziet er in de Achterhoek verzorgd uit. De regio voelt voor hem als thuis. "Als ik bij Zutphen de IJssel over tij, of bij Doesburg het binnenland weer indraai via Drempt, dan ben ik echt weer thuis." Kreunen legt uit dat voor hem de Achterhoek uit een aantal aparte gebiedjes of streken bestaat. Het gebied rond Aalten en Winterswijk heeft weer een andere karakter dan de streek Hengelo, Zelhem en Vorden. "Maar dat samen maakt juist de *jus* van de Achterhoek." Ook hier wordt weer het naoberschap genoemd als basis van de hechte sociale gemeenschap. "We kennen dat in de Achterhoek zo mooi, zo van; let een beetje op elkaar. Maar ik denk dat dit met de nieuwe generaties ook wel iets minder wordt hoor, mensen gaan een beetje meer hun eigen gang tegenwoordig, maar van oudsher is dat wel zo, je let op elkaar, en je houdt elkaars eigendom in de gaten." In zijn leven is De heer Kreunen ook tegen vooroordelen over de Achterhoek aangelopen. "Ik merk vaak dat mensen uit het Westen een beetje denigrerend doen over de Achterhoek.. ze zeggen bijvoorbeeld; na Utrecht is er geen elektrisch licht meer en de politie rijdt er nog op een varken." Wel merkt hij op dat de vooroordelen vaak weggenomen worden als men de Achterhoek een keer bezoekt. "Dan denk ik; laat ze maar zo wijs, totdat ze een keer hier geweest zijn, dan gaan de ogen vaak wel open." Hij heeft er een voorbeeld bij van hoe hij dat heeft meegemaakt: "Ik werk nu twintig jaar voor een firma die oorspronkelijk uit Rotterdam komt, waar allemaal mensen werken die ook uit Rotterdam komen. Toen moest er een keer een personeelfeestje komen, dat heb ik toen georganiseerd, dit is 18 jaar geleden. Bijna het hele kantoor was Rotterdams, allemaal een grote smoel, erg laatdunkend over de Achterhoek, maar nog nooit ergens anders geweest dan in Rotterdam. Toen heb ik ze hier

het museum laten zien, en ik heb een tandemtocht uitgezet door de Achterhoek. Daar kwamen vele positieve reacties op; wat prachtig, en wat wonen jullie daar mooi enzovoorts. Dus nog nooit er geweest, maar wel een oordeel klaar." Ik vraag hem of hier in tegenstelling in identiteit in te vinden is. "Ja absoluut, de stad voelt zich altijd verheven boven het platteland, want op het platteland zijn de mensen simpel, en ze snappen het allemaal niet." Ik vraag hem naar zijn visie op Zutphen. "Zutphen is een bruisende stad, in de stedendriehoek met Apeldoorn en Deventer, daardoor hebben ze een stadser gevoel. Ze zien de Achterhoek sneller als platteland, en nemen daar misschien onbewust wat meer afstand van." In het museum werken in aantal vrijwilligers, waaronder een geboren en getogen in Zutphen, noemt hem een echte Zutphenees. Voorafgaand aan het interview heeft Dhr. Kreunen met hem gesproken, over zijn identificatie met de Achterhoek. "Hij zegt; nee absoluut niet, ik ben Zutphenees, en geen Achterhoeker. Dat had ik al wel verwacht, maar hij bevestigde dat ook." Over het karakter van de stad Zutphen heeft hij een positief beeld. "Een mooie historische stad, het is ook een zeer gezellige stad om in te lopen door die historische binnenstad. Dat kan ik van Doetinchem niet zeggen, dat is een kale stad... er zit geen sfeer in. Kijk, in Doetinchem in de Grutstraat op het terras zitten is natuurlijk ook gezellig, maar Zutphen is gewoon gebouwd met die mooie historische panden, en toeristisch is het daar ook veel drukker, er is wat meer diversiteit. Als ik daar voor mijn werk kom dan merk ik die sfeer toch wel." Ook beschrijft hij dat de afstandelijkheid die soms als eigenschap aan de stad toegeschreven wordt, in Zutphen minder aanwezig is. "Ik ken in Zutphen wel een aantal mensen, en er hangt een hoop gezelligheid, ze kennen elkaar daar wel, men komt ook graag in het centrum en daar wordt dan ook wel even een praatje gemaakt. Dat zie ik daar ook meer gebeuren dan in Doetinchem, dat vind ik Doetinchem nog wat afstandelijker." De perceptie van het stadbeeld van Zutphen roept hier dus vele positieve eigenschappen op, zoals sfeer, gemoedelijkheid, en een binnenstad met veel uitstraling die er ook voor zorgt dat de stad deze typische knusheid kent. Deze aspecten sluiten volgens hem aan bij het karakter van de Achterhoek. Ook hebben de echte Zutphenezen ook eigen dialect dat veel verwant is met Achterhoeks, hij spreekt een zin uit in Zutphens *plat* dialect, die voor mij moeilijk te begrijpen is. "In Zutphen kunnen ze er qua dialect ook wat van hoor!" Volgens Kreunen is het belangrijkste punt van verschil dat Zutphen echt een stads karakter heeft, en dat het

geheel ook helemaal functioneert als een stad. “Zutphen is en blijft een stad, wat ik al zeg, de stedendriehoek Apeldoorn, Deventer, Zutphen... Zutphen voelt zich echt stads en geen onderdeel van het platteland.” Ik vertel meneer Kreunen over mijn eigen ervaring. Ik kom uit Vorden en ik merk vaak dat daar een bepaald beeld bestaat over Zutphen. Men voelt zich niet snel tot die stad aangetrokken. Hoe kijkt hij daar tegen aan? “Ik ken meerdere Zutphenezen, en ik ben er altijd heel prettig mee omgegaan. Ik denk niet dat er heel erg op de Achterhoekers wordt neergekeken, maar ik denk dat als je ze diep in de ziel kijkt, dat ze er niet direct een band mee hebben, ze zullen niet uitspreken; ik ben een Achterhoeker... we worden er misschien wel toe gerekend maar we blijven toch meer Zutphen. Ze nemen daar toch iets afstand van.” Toch merk ik snel hierna een onvrede over de bestaande vooroordelen over de Achterhoek. “Zutphen voelt zich een stad, en het stadse publiek voelt zich altijd verheven boven het platteland, want het platteland zijn boeren, en boeren zijn eigenlijk altijd dom. Terwijl natuurlijk het tegendeel waar is, boeren zijn ontwikkelde mensen die van een heleboel dingen een hoop afweten, en tegenwoordig zijn er een hoop hooggeschoolde boeren, met een opleiding HTS en alles. Hoger geschoold dan menig stads persoon.” Ook merk ik hier dat de ervaring dat Zutphen selectief is in het meedoen met de Achterhoek: “Er wordt altijd wat denigrerend op het platteland neergekeken, behalve als ze er wat van moeten, dan is het wel goed, maar buiten dat zijn ze toch altijd een stapje beter dan het platteland.”

Naast de vooroordelen waar hij in zijn leven wel eens mee in aanraking is geweest, merkt Dhr. Kreunen ook andere consequenties van het identiteitsverschil tussen Zutphen en de regio. Hij noemt een voorbeeld dat hij tijdens zijn werk is tegengekomen. “Een ander goed voorbeeld is een klant van mij die *Achterhoeker brood* verkoopt. We hebben dat samen ontwikkeld. Hij zit in Warnsveld en heeft nog een filiaal in Zutphen, en dat brood wordt op zich wel verkocht, maar niet zo goed als bij de overige zeven bakkersfilialen verspreid over de Achterhoek. Je merkt dat de Zutphenezers daar minder gevoel bij hebben, het is misschien gewoon lekkere brood, maar dat Achterhoek-gevoel, het appelleren aan het ‘ons’ en ‘onze’ streek, dat hebben ze daar stukken minder, dat merk je aan alles. In het kader van dat brood hebben wij ook T-shirts uitgegeven waarop de tekst ‘*Ik ben Achterhoeker, jammer voor de rest van Nederland*’ stond, en ook die verkopen in Zutphen een heel stuk minder. Een Zutphenees

voelt zich gewoon niet geroepen om met zo'n shirt aan te lopen. Terwijl je ze hier op het platteland kon uitdelen!, de mensen hadden zo iets van: ik ben Achterhoeker en ik wil ook zo'n shirt. Dat zegt een hoop over de betrokkenheid." Langzaam komen we bij een beantwoording van de vraag of Zutphen bij de Achterhoek hoort of niet. Ik noem de borden *'welkom in de Achterhoek'* die aan de IJssel staan. Is dat ook het punt waar de Achterhoekse identiteit begint? "Nou, ik heb zelf voor dat Achterhoeker brood natuurlijk ook wat veldwerk verricht, toen hebben we de kaart van de Achterhoek erbij gepakt, in die verschilt inderdaad nog wel eens. Soms dan pakken ze de Liemers erbij, en soms weer niet. Soms hoort Zutphen er wel bij en soms niet. Maar dat heeft ook weer te maken met dat van oudsher Zutphen, ook met de rechtspraak, en het Graafschap Zutphen, en het Hof van Gelre invloed heeft gehad op de regio. Dus op sommige gebieden was de Achterhoek aangewezen op Zutphen. Ik denk dat die samenvoeging daar deels vandaan komt. Een eeuw later lagen de grenzen weer anders en was er weer ander bestuur. In historische zin is denk ik Zutphen een aantal malen bij de Achterhoek gevoegd of samengetrokken. En ik denk dat daar aan de ene kant de band met de Achterhoek ligt en aan de andere kant ook weer niet. Later verschoof dat gebied weer." Vervolgens is de mental map getekend, het eindresultaat ziet er als volgt uit:

“De grens loopt hier langs de grens met Overijssel.” Ook Laren en Lochem worden inbegrepen. Over Zutphen is geen twijfel, de stad wordt bij de Achterhoek inbegrepen. Meer twijfels heeft hij bij het aangeven van het gebied rond Doesburg “Heb ik Doesburg er niet bij? Hoort er eigenlijk wel bij, Doesburg is ook weer zo’n geval apart, het is een kleine eigen gemeente, tijdens de bevrijding in ’45 is het ook al vergeten, en pas twee weken later bevrijd. Het is een op zichzelf staand iets, maar als je daar de brug over rijdt, ben je in de Achterhoek vind ik, klaar.” Ook bij het overgangsgedebied met de Liemers is Dhr. Kreunen er niet direct uit. “Zeddarn en Bergh horen er niet bij.” Vooral Wehl is een schemergebied. “Qua mensen hoort het erbij, ze horen ook bij Doetinchem tegenwoordig ook al hebben ze daar niet voor gekozen. Ja, ik haal Wehl er nog bij.” Het centrale gebied van de Achterhoek is aangegeven als de regio Zelhem en Hengelo Gelderland.

Hierdoor is de bovenstaande mental map ontstaan waar Zutphen volledig in de Achterhoek valt. Na het gesprek heb ik Dhr. Kreunen bedankt en was hij zo vriendelijk mij een rondleiding te geven door zijn museum.

Als we het interview samenvatten kunnen we zeggen dat Dhr. Kreunen zich sterk verbonden voelt met de Achterhoek. Het binnenrijden van de Achterhoek wordt door hem echt als thuiskomen ervaren. Aspecten die bij de regionale identiteit horen zijn hier; rust, het groene landschap, de ruimte en de sfeer. Ook de hechte sociale gemeenschap wordt hier weer genoemd als ontstaan vanuit het naoberschap. Er komen ook een aantal maal voorbeelden naar voren waarin Kreunen tegen bestaande beelden en vooroordelen over de Achterhoek is aangelopen. Deze zijn negatief; Achterhoekers zijn boeren en boeren zijn dom. Wel merkt hij op dat deze vooroordelen vaak weg worden genomen als mensen daadwerkelijk in contact komen met de regio Achterhoek. De stad Zutphen roept een positief beeld op door de historische binnenstad en de gezellige sfeer die daar hangt. We kunnen hier dus spreken van een 'echte' stad met hart en geschiedenis, en een 'sociale stad' (Dormans, van Houtum, Lagendijk, 2003). Die sfeer sluit aan bij de Achterhoek. Het grote verschil zit hem in het feit dat Zutphen een echte stad is. Men ziet zich er niet als onderdeel van het platteland. Ervaringen met Zutphenezen bevestigen dit ook. Ondanks dat Zutphen in dit interview als Achterhoek wordt gerekend, plaatsen Zutphenezen zich er toch liever buiten. Er wordt wel enige vorm van tegenstelling in *wij* en *zij* gevonden, en in een beperkte mate een superioriteitsgevoel. Historisch gezien is Zutphen meerdere keren samengevoegd met de regio en heeft dus wel een zekere tijd tot de regio behoord. Kreunen is vooral van mening dat Zutphenezen zichzelf liever buiten de Achterhoek plaatsen. Hij geeft ook aan dat dit misschien wel onbewust gebeurt.

4.2.3 Interview met M. Ruesink.

Mevr. Ruesink is iemand die opgegroeid is in de Achterhoek, op een boerderij. Ook werkt zij in de Achterhoek, namelijk in Ruurlo, bij een slagerij. Verder kan zij een kijk geven op de beleving van de Achterhoek doordat ze actief betrokken is bij het organiseren van evenementen met een typisch landelijk karakter, zoals de Farm & Country Fair te Aalten, en het paasvuur te IJzerlo. Verder is ze seizoenskaarthouder en supporter bij de voetbalclub De

Graafschap, die zich toch profileert als zijnde 'echt' van de regio. Verder valt ze in de leeftijdscategorie 20 tot 30 jaar waardoor we ook de ervaringen van een jonger iemand kunnen bekijken. Na een telefonische afspraak is het interview afgenomen op woensdag 13 juni 2012, om 15:00.

Ruesink vertelt over haar band met Aalten en de Achterhoek: "Ik ben geboren in het huis waar ik nu woon, en ik ben ook nooit van huis af geweest, ik ben altijd in de Achterhoek gebleven. Wel maakten we van kleins af aan uitstapjes naar het buitenland of even een dagje naar Amsterdam." De boerderij waar ze woont en opgroeide ligt volgens haarzelf in *the middle of nowhere*. Toch noemt ze ook andere invloeden die haar gevormd hebben. "Ik ben ook een paar maanden lang opgevoed door een meisje uit Australië, en dan nog een paar maanden door jongens uit Ierland, dus in dat opzicht ben ik misschien niet zo'n doorsnee Achterhoeker." Ik vraag haar of naast Aalten ook de hele regio Achterhoek voor haar als thuis voelt: "Ik denk de regio Achterhoek, ik werk bijvoorbeeld in Ruurlo, en daar zou ik ook best wel kunnen wonen, daar hebben ze ook gewoon een leuke mentaliteit." De genoemde mentaliteit is belangrijk voor Ruesink, ze denkt ook dat deze bij de Achterhoek hoort. "Die gemoedelijkheid, dat je iedereen van naam kent, je burenen... nu heb ik natuurlijk ook het voordeel dat ik in een klein dorp woon, dan kent iedereen elkaar. Maar als je dan door Amsterdam heen loopt, niemand zegt je hoi." Behalve gemoedelijkheid en het gevoel dat iedereen elkaar nog kent, bestaat de mentaliteit ook uit gastvrijheid. Het landschap is ook een factor die de identiteit van de regio bepaalt. "Er zijn hier meer bossen en groen, een beetje heuvelachtig, meer wandelpaden." Over andere streken in Nederland bestaat bij haar ook een bepaalde perceptie. Ik vraag haar of ze ooit ergens anders dan in de Achterhoek zou willen wonen of werken: "Ik denk wel dat ik in het Zuiden kan wonen, in Limburg bijvoorbeeld, maar niet in het Noorden want daar zijn ze toch iets afstandelijker. En ik zou ook niet in de stad kunnen wonen." Het dialect wordt genoemd als cultureel symbool van de Achterhoek, al neemt dat in minder belangrijke plaatsen in dan in andere regio's. "Het plat praten, vroeger sprak iedereen die ik kende dialect, maar nu verandert dat wel. Maar ik ga niet met anderen sms'en in het dialect ofzo, en dat doen ze in Limburg weer wel, dat de jongeren echt naar elkaar sms'en in het dialect, dus dat is niet typisch Achterhoek."

Vervolgens komt Zutphen ter sprake, welk beeld roept die stad op? "Ja, vroeger

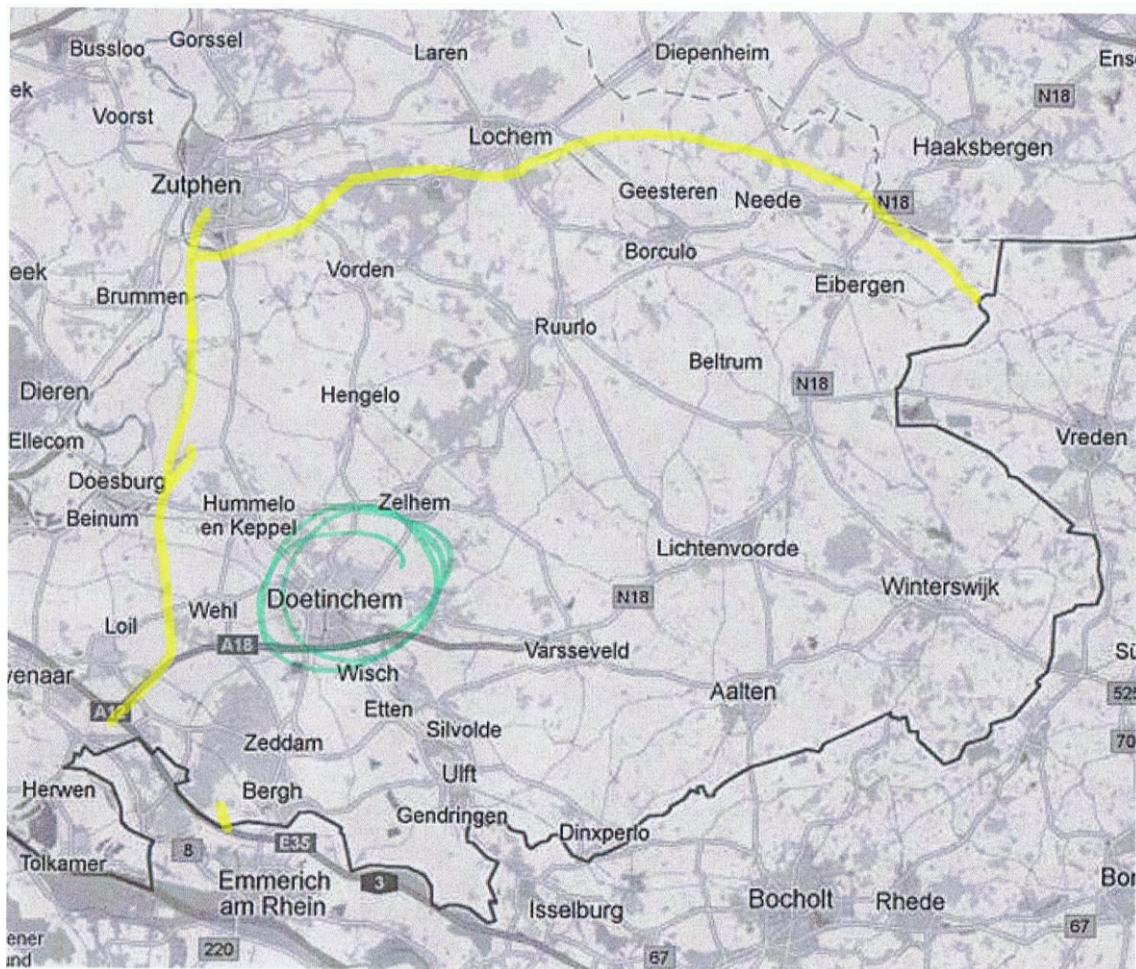
dacht ik altijd wel; Zutphen, dat is een beetje criminaliteit... en ja, meer dat stadse, nog erger dan Arnhem eigenlijk." Wel is dat beeld in de loop der tijd veranderd door meer contact met mensen uit Zutphen. "Nu ken ik mensen uit Zutphen, en nu denk ik; dat is eigenlijk hetzelfde als hier in Doetinchem. De mentaliteit is wel een beetje hetzelfde, maar dat ligt er ook aan wie je treft, natuurlijk. Maar ik denk nog wel dat mensen daar meer op zichzelf zijn, echt dat stadse gevoel." De term *stads* komt ook hier weer terug. Ook buiten de opname van het interview om heeft Ruesink al gesproken over een *stadse* jongen. Ik vraag haar wat die term *stads* dan precies betekent. Ze moet er een beetje om lachen en ze denkt er even over na: "Ja dat.... Is een beetje meer kak, een beetje serieuzer, en ik denk ook dat stadse mensen ook meer een afspraak maken van; dan en dan kom ik bij je. Op de boerderij loopt iedereen zomaar naar binnen, je kijkt wel even of er iemand thuis is natuurlijk, maar je loopt ook altijd achterom, je belt eigenlijk nooit aan bij de voordeur." Het beeld van de term *stads* bestaat dus uit een serieuzere houding en een wat meer formele planning van het dagelijks leven. Het gegeven dat mensen zonder afspraak bij de achterdeur binnen kunnen lopen wordt hier als een positief aspect genoemd, Ruesink stipt aan dat het vertrouwen onderling hier misschien wat groter is. "In de stad is dat toch erger, dat je meer moet plannen, meer afspraken moet maken. Ik denk van in de stad, daar ken je je burens niet. Dat zal op zich ook wel meevallen, maar zo denk ik daarover." Over het gevoel van veiligheid in de stad zegt ze dat ze zich daar sneller onveilig voelt: "Ja.. ik weet niet waarom, maar als ik hier naar Doetinchem ga stappen heb ik helemaal geen gevoel van onveiligheid, maar in de stad... Ik ging een keer in Heerlen stappen, dus Limburg zelfs in dit geval, dat was een en al joints enzo, dan heb ik toch het idee van; ik voel me niet helemaal veilig. Maar nu woon ik ook in Aalten, dat is toevallig een van de drie veiligste gemeenten van Nederland. Maar dat is ook een beetje het vertrouwde gevoel denk ik, als je hier vaak komt dan voel je je al sneller veilig dan op plaatsen waar je niet zo vaak komt."

Vervolgens wil ik graag weten of dit beeld gevolgen heeft in de omgang, of het klikt tussen de mensen uit de regio en uit de stad, heeft dit puur met de personen die je treft te maken, of speelt die mentaliteit hier ook een rol in. "Ik denk wel dat het ook aan de mentaliteit ligt, ja. Bij de stad denk je toch aan; die zijn asociaal. Terwijl wij hier lekker nuchter zijn en lang leve de lol. Maar dat zijn wel allemaal vooroordelen natuurlijk." Zelf

geeft ze aan ook wel eens tegen vooroordelen over het platteland te zijn aangelopen, in een negatieve zin. “Ja, wij kregen eens een keer drie homo’s uit de stad, uit Amsterdam, bij ons thuis op bezoek. Echt drie van die hele erge kakkers, en die hadden van te voren al vooroordelen zoals; die hebben ouderwetse kleren aan, die praten alleen maar plat, hebben altijd boerenkool met worst op tafel. Ze hadden echt heel veel van dat soort vooroordelen. Toen kwamen ze bij mij de eerste dag en toen had ik oude kleren aan, toen dachten ze echt van; nou dat is echt zo’n boerentrien die alleen maar de hele dag tussen de koeien staat en verder niks”. Kort daarop werden deze vooroordelen ook wel weggenomen volgens Ruesink: “Later bleek voor hun ook wel dat als ik naar de stad, of naar de disco ging, dat ik me ook wel optutte, maar dat hadden ze echt niet van mij verwacht.” Toch speelt het beeld van de stad een bepaalde rol om keuzes te maken: “Als ik naar Arnhem ga stappen, dan dof ik mij meer op, dan doe ik nettere kleren, dan als wanneer ik hier in Doetinchem ga stappen. Hier zou ik niet per se een sjiek zwart rokje aan doen met een blouseje, nee hier kan ik gewoon in spijkerbroek gaan.” Heeft ze het beeld dat de mensen in een stad daar meer op letten? “Ja, dat denk ik wel, het uitgaansleven is daar iets sjieker. Hier wordt het door boeren gerund.”

Ik besluit op dit punt door te vragen in hoeverre vooroordelen haar persoonlijk raken. Hoe reageert zij als iemand haar boer noemt? “Daar ben ik juist trots op, zonder boeren kunnen mensen niet leven, dat is gewoon bewezen, dan waren er geen producten, er was geen tarwe, geen maïs... dus ik ben er trots op dat ik van een boerderij kom.” Het valt op dat ze hier een duidelijke mening over heeft. “Bij de opmerking boeren denken ze van; dat is negatief, maar dat is juist positief. Opmerkingen zoals dat je dan achtergesteld bent raken me natuurlijk wel.” Ik merk op dat dit soort vooroordelen er dan wel vaak aan vast kleven, waarop ze verder uitlegt dat de term *boer* voor de Achterhoeker iets is om trots op te zijn, ook al wordt dat misschien niet begrepen door buitenstaander. “Het is ook niet voor niets dat De Graafschap zich Superboeren noemen, iedereen die daar naartoe gaat heeft wel iets met de boerderij te maken of heeft affiniteit met de boerderij.” Ook hier weer wordt de voetbalclub De Graafschap genoemd als een typisch streekproduct. Het steunen van de club kan dus als indicatie worden gezien voor een bepaalde mate van identificatie met de Achterhoek volgens haar. Strekt dat supporterschap zich ook uit tot Zutphen, komt Ruesink

ook mensen uit Zutphen tegen bij wedstrijden van de club? “Een paar, niet al te veel. Het loopt inderdaad tot aan Arnhem, maar er heeft ook een jongen van Zutphen bij de Graafschap gespeeld, dus dan leer je daardoor mensen kennen. Maar ik denk dat Zutphen wel de grens is inderdaad.” Tot slot spreken we over de centrale vraag; hoort Zutphen in de beleving bij de Achterhoek of niet. Welke kaart kiest ze als ze moet kiezen tussen Zutphen wel erbij, niet erbij, of gedeeltelijk erbij? “Ik zou de grens voor Zutphen plaatsen, dus Zutphen er niet bij, omdat ik bij de Achterhoek niet denk aan grotere steden. Net zo als Arnhem erbuiten ligt. Ik heb altijd al gedacht dat de grens bij Zutphen net voor Warnsveld liep.” We zien dit duidelijk terug in de mental map die vervolgens getekend is:

We zien de omgeving Doetinchem aangegeven als centraal punt. Maar Doetinchem is natuurlijk ook een stad. Dit zou betekenen dat, ondanks dat beide plaatsen ongeveer even grote steden zijn, er toch een verschil in mentaliteit zou moeten zitten. “Ja, hier in Doetinchem heb ik echt het gevoel; Achterhoekers. Dat komt ook door De Graafschap, die

zitten in Doetinchem, en De graafschap is Achterhoek. Hier in Doetinchem zie je veel Graafschap supporters, en dat associeer je dan met goede mentaliteit." Het voetbal, en meer de bindende werking van het voetbal, is dus een sterke factor wat *ons* tot *ons* maakt. Verdere argumentatie waarom de mental map er op deze manier uit is komen te zien luidt:

"Brummen hoort er niet meer bij, de grens loopt om Zutphen heen, Lochem net niet. De noordelijke grens is niet precies de provinciegrens. De centrale plek is dus Doetinchem, de meeste evenementen worden ook vanuit Doetinchem geregeld. Ook heeft de stad het grootste verzorgingsgebied." Toch zijn er maar twee evenementen waar ook mensen van buiten de Achterhoek op af komen volgens Ruesink, dat zijn de Zwarte Cross en de Farm & Country Fair. Andere evenementen zoals de Achterhoek Spektakel Toer zijn meer gericht op de Achterhoekers zelf.

Na afloop van het interview wijst ze me nog op een bepaald lied dat haar gevoel van de Achterhoek perfect weergeeft. Een paar dagen later krijg ik een e-mail met het nummer als bijlage. Het nummer heet *De Achterhoek* door Sandra Vanreys, een country zangeres uit de Achterhoek (www.sandravanreys.nl). "Dit nummer beschrijft mijn gevoel bij de Achterhoek heel goed." aldus Ruesink. De tekst van het nummer zit vol aspecten die ook mijn andere interview respondenten aan de Achterhoek verbinden:

*"Achterhoek, glooiend land, gelegen in Oost-Gelderland
Waar alles nog zo vredig lijkt te gaan
Een dorp verscholen in het groen, met boerderijen net als toen
Alsof de tijd er stil is blijven staan
Het lijkt wel haast een schilderij
Het vee al grazend in de wei
Fietspad tussen bos en akkers door
Grenzend aan het Duitse land, een meesterwerk van meesterhand
Waaraan ik mijn hart schonk en verloor
Mensen kennen elkaar, en de mensen staan voor je klaar
Dit is de plek waar mijn wiegje heeft gestaan*

Achterhoek mijn dierbaar land, ik heb aan jou mijn hart verpand, dit is mijn streek, mijn wereld mijn bestaan.

Waar ik ook ga, mijn hart blijft hier, het land van naoberschap en bier, dit is mijn streek, mijn wereld mijn bestaan.” (Sandra Vanreys, 2012)

Samenvattend kunnen we stellen dat in dit interview niet alleen de eigen woonplaats maar zeker ook de hele regio als thuis wordt gezien, en dat er een sterke verbondenheid mee wordt gevoeld. Een term die een aantal keer terugkomt is *goede* mentaliteit. De attitude van de mensen in de Achterhoek wordt opgevat als goed, in tegenstelling tot de stad. Kenmerken van de perceptie van mensen uit de stad zijn bijvoorbeeld; ze zijn meer ‘kak’, serieuzer, minder nuchter, vertrouwen elkaar minder want ze komen minder bij elkaar zonder afspraak. Ook is het gevoel van onveiligheid in een stad groter. We zien wel dat vooroordelen van beide kanten weggenomen worden door elkaar te leren kennen. Het aanvankelijke beeld van Zutphen werd geassocieerd met ‘crimineel’ en ‘asociaal’ maar door contact met Zutphenaren is dat beeld genuanceerd. Ook andersom is Ruesink wel eens het slachtoffer van vooroordelen geworden, wat ook gerelativeerd werd door sociale omgang. Een ander beeld dat naar voren komt is dat er een beeld bestaat dat in een stad meer op uiterlijk gelet wordt. De term *sjieker* valt een aantal maal. Termen die misschien door buitenstaanders als scheldwoord worden gebruikt zoals ‘boer’ worden gebruikt als geuzennaam en daar is men trots op. Het roept in ieder geval wel een sterke reactie op want men schiet in een verdedigende houding.

Ook hier wordt als kenmerk van de regio weer verwezen naar het voetbal en in het bijzonder de Graafschap. Hier aanvast hangt dus een groot gedeelte van het ‘Achterhoekgevoel’ en ook heeft het een sterke bindende factor. Ook het supporterschap van de Graafschap kent min of meer zijn grens bij Zutphen, blijkt uit de antwoorden. Zutphen is dan ook niet inbegrepen bij de regio. Ruesink geeft aan dat ze dat altijd al heeft gedacht. Bij de Achterhoek denkt ze gewoon niet aan grotere steden, die horen er niet bij. Doetinchem is een stad van ruwweg dezelfde grote, maar die stad valt expliciet wel in de regio. Een aanwijzing dat de perceptie van de mentaliteit per stad verschilt.

5. Zutphenaren als Achterhoekers?

In dit hoofdstuk worden de interviewresultaten met Zutphenaren gepresenteerd op dezelfde wijze als dat bij de 'Achterhoekse' respondenten is gebeurd.

5.1 Werkwijze

Bij de interviews die afgenomen zijn met Zutphenaren is de volgende interviewguide gebruikt:

1. Intro:

- *Reden interview (veelal is dit vooraf besproken in mail of telefonisch contact)
- *Toestemming opname
- *Aangeven structuur van het interview

2. Levensverhaal en eigen ervaring van de stad Zutphen.

- *Bent u hier geboren en getogen?
- *Heeft u ook buiten de stad gewoond?
- *Voelt u zich Zutphenees? Zo ja/nee, wat houdt dat in?

3. Thuisvoelen in de regio.

- **Sense of belonging*; Kunt u aangeven in welke mate u zich hier thuis voelt? Komt u altijd terug naar Zutphen?
- **Sense of security*; Biedt de stad voor u veiligheid en geborgenheid?

4. Verbondenheid met de regionale identiteit.

- *In hoeverre voelt u zich verbonden (deel van) de identiteit van de stad?

5. Cognitief beeld van stad Zutphen. (*spatial image*)

- *Kunt u stedelijke kenmerken noemen die specifiek bij de stad Zutphen horen?
- *Zijn er verschillen in de Achterhoekse en Zutphense identiteit? Zo ja, waar zit hem dat in?
- *Vindt u dat de Zutphense identiteit aansluit bij de Achterhoek?
- * In hoeverre komen die identiteiten overeen, en in hoeverre zijn ze tegenpolen van elkaar?

6. Ruimtelijkheid/territorialiteit van de regio.

- *De grens van de Achterhoek is niet duidelijk, er zijn verschillende bronnen. Aan de brug over de IJssel staat een bord welkom in de Achterhoek, wat impliceert dat Zutphen bij de regio hoort. Bent u het daarmee eens?

7. Consequenties in het dagelijks leven.

*Heeft dit (eventuele) verschil in identiteit voor u wel eens gevolgen gehad in het dagelijks leven? Bent u misschien tegen vooroordelen aangelopen?

8. Cognitieve kaart (mental map).

*Kunt aangeven waar volgens u de grens van de Achterhoek is? Het gaat om uw eigen ervaring.

*Kunt u uw keuze voor juist deze grens beargumenteren?

9. Afronding.

*Bedanken voor de tijd en het interview

*Informereren over de verwerking van het interview en mental map.

5.2 Bevindingen uit interviews met Zutphenezen

Om de ervaringen van Zutphenezen in kaart te brengen zijn meerdere interviews afgenomen. Een interview met een *expert*, de stadsarcheoloog en historicus van Zutphen, en meerdere interviews met mensen op straat. Gezocht zijn weer mensen uit drie leeftijdscategorieën; 20 tot 30, 30 tot 40, en 40 tot 50 jaar.

5.2.1 Interview met M. Groothedde

De Historische Vereniging Zutphen houdt zich bezig met de geschiedenis van Zutphen en haar directe omgeving. De vereniging is verantwoordelijk voor de publicatie van een aanzienlijk aantal boeken over de historie van Zutphen, en houdt excursies en lezingen (<http://www.historiezutphen.nl/>). Na een e-mail aan de vereniging werd ik doorverwezen voor een gesprek met Michel Groothedde, stadsarcheoloog van Zutphen en expert op het gebied van de geschiedenis van de stad. Het gesprek bood een diepgaande beschouwing over de verbintenis tussen Zutphen en de Achterhoek, met een sterke nadruk op het historische perspectief, en de stedelijke architectuur van Zutphen. Het interview heeft plaatsgevonden op dinsdag 3 juli in Zutphen om 15:30.

“Deze discussie ken ik, wij hebben zelf een tijdje geleden met de provincie aan een project gewerkt, dat de Achterhoekse onderzoeksagenda moest gaan heten. Maar toen kwam al snel de vraag; de *Achterhoekse* onderzoeksagenda.. wat is dat dan? Uiteindelijk heet het nu de Oost-Gelderse kennisagenda.” In dit geval was dus ook de ligging van de Achterhoek niet duidelijk. Men heeft hier gekozen voor Oost-Gelders om het gebied ten oosten van de IJssel

duidelijk aan te geven. Groothedde stelt dat dit veel vaker voorkomt, ook bij andere streken. “Mensen uit de Bommelerwaard hebben geen idee van de Betuwe, terwijl wij dat vanuit de Hollandse perceptie toch zo noemen. De mensen voelen zich Maas-en-Waler.” Deze perceptie vanuit de provincies Holland is ook verantwoordelijk voor de naamgeving Achterhoek: “De Achterhoek in officiële zin bestaat helemaal niet, dat is in de volksmond erin geslopen. Als maar genoeg mensen dat zeggen, ook al is het een foute benaming, wordt het vanzelf goed.” Hij vertelt dat deze term vanaf de achttiende eeuw gebruikt werd als aanduiding voor een klein stukje van Oost-Gelderland, als denigrerende term. “En dat was in de perceptie van de mensen uit het westen ook echt achterlijk, zwaar achtergebleven, en daar leefden de mensen nog half in de middeleeuwen. Later, in de jaren '60 en '70 is dat steeds meer in geografische zin van toepassing geworden op Oost-Gelderland, op wat toen De Graafschap heette.” De naam Achterhoek heeft de naam Graafschap dus verdreven. “De Graafschap was *wel* een geografische aanduiding met een duidelijke grens. Die naam Graafschap werd gebruikt omdat Zutphen met Zeeland en Holland eigenlijk het enige graafschap was. En Zutphen heeft zich ook altijd geassocieerd met de term graafschap, en ontleende daar veel status aan... het was de hoofdstad van het achterland.” Zutphen nam dus het kwartier van Zutphen in de provincie Gelderland voor zijn rekening, zoals Nijmegen dat deed met de Betuwe, en Arnhem met de Veluwe. Van oudsher is het gebied dat nu Achterhoek wordt genoemd, dus gericht op Zutphen. Het was de enige stad van enig formaat.”

De tegenstelling tussen stad en platteland die we in Zutphen kunnen zien heeft sterke historische wortels. Dhr. Groothedde legt uit: “Die identiteitskwestie wortelt al heel vroeg in het feit dat Zutphen een vreemde stad was, bevolkt door mensen die internationaal handeldreven, en die ook internationale contacten hadden, door het verbond met de Hanze. De mensen in Zutphen hadden veelal familieleden in bijvoorbeeld Danzig, Talinn, Rostock of Lubeck, andere Hanzesteden. Ook hadden ze handelsprivileges van Noorse, Zweedse en Duitse vorsten.. en contacten met Engeland.” Dit is de reden dat volgens Groothedde deze families ook veel meer opereerden in een internationaal systeem. Dit uit zich in de stedelijke architectuur. “Je moet ook niet vergeten dat Zutphen toen net zo groot was als de andere elf Achterhoekse stadjes bij elkaar. In de middeleeuwen onderscheidde de architectuur in

Lochem of Doetinchem zich niet zo veel van het platteland. Afgezien van dat er misschien een kleine wal met vier poortjes omheen stond... het was allemaal hout, brandgevaarlijk, tot in de zeventiende eeuw brandden die stadjes nog regelmatig af. Een huis in Doetinchem uit die tijd vertoont meer overeenkomsten met een boerderij in Lievelede, dan met een huis uit Zutphen." Hij geeft het verschil in bouwstijl aan: "Kwam je in Zutphen dan kwam je in een soort vreemde stad, voor Achterhoekse begrippen. Huizen waren twee of drie verdiepingen hoger, en van baksteen. Ook stond er om Zutphen een hoge bakstenen muur en waren er dubbele grachten aangelegd. De architectuur die men toen in Zutphen zag, zag men niet in de directe omgeving zoals Lochem of Doetinchem. Die zag men in andere Hanzesteden zoals Lubeck, dat uit zich in de Hanzegotiek die je ziet. Deventer en Kampen idem dito. Zutphen hoorde dus niet alleen sociaal en economisch tot dat internationale systeem, maar ook om te zien." De omgang tussen stad en achterland heeft dus zijn roots in deze tegenstelling tussen een meer internationaal, op handel gebaseerde stad, en een agrarisch platteland. "In die tijd was er ook al de perceptie van *de Achterhoeker* die naar *de stad* ging. Dat is de oorsprong van de omgang vandaag de dag. Er is verder geen strijd, het achterland is gewoon de toeleverancier van producten zoals hout, voedsel, ijzer en leer. Omgekeerd kwam alle luxe die je in de Achterhoek kon kopen toen, uit Zutphen. Eigenlijk zie je dat dit tot in de negentiende eeuw standhoudt, de rol van de grotere stad en het matig verstedelijkte platteland."

Volgens Groothedde is de reden waarom de Achterhoeker Doetinchem, een stad van gelijke grootte tegenwoordig, wel accepteert als *van ons*, geheel los van de centrale ligging: "De stad heeft zijn wortels in een typisch plattelandsverleden, in feite ommuurd platteland, waar een markt werd gehouden, te midden van de rest van de dorpen. De tegenstelling in identiteit is minder, want de stad wordt als minder 'vreemd' ervaren." De stad Zutphen heeft vanaf de dertiende eeuw dus altijd al de bestuurlijke functie in zich gedragen. Hij ziet het middeleeuwse Zutphen als een stad met een ondergeschikt platteland. Het was simpelweg een achterland dat bestuurd moest worden. Na de Franse tijd vervielen de hertogdommen en graafschappen, en werd Nederland koninkrijk Holland. Arnhem werd provinciehoofdstad, dus de functie als een soortement hoofdstad voor Zutphen over het achterland kwam te vervallen.

Dhr. Groothedde had al eerder gewezen op het feit dat de term Achterhoek als geografisch begrip een vrij jonge term is. Het heeft de naam Graafschap verdrongen. "In de negentiende eeuw werd het niet gebruikt, alleen als denigrerende aanduidingen van het uiterste oosten van Gelderland. Tot de jaren '60 zie je in de atlas nog keurig Graafschap staan, vanaf de jaren '70 begint dat te veranderen in Achterhoek. Zo kort geleden is het dus pas, dat de term Achterhoek een officiële geografische aanduiding is geworden, die ook door de Bosatlas werd overgenomen, en gebruikt wordt door provincie en ambtenaren." Vanaf de intrede van het begrip Achterhoek, dat langzamerhand samen is komen te vallen met de aanduiding Graafschap in de jaren '60, speelt ook de emancipatie van de platteland, de *boer*. Men werd in een globaliserende wereld trotser op het eigen erfgoed. Een Achterhoekse cultuurinstituut zoals de band Normaal heeft daar enorm aan bijgedragen denkt Groothedde: "Ik denk dat een band als Normaal en later Jovink heel erg heeft bijgedragen aan het accepteren van een geuzennaam tot officiële naam, zoals dat met de echte geuzen uit de Opstand ook ging. Dat is een naam geworden om trots op de zijn, want wie noemde zich aanvankelijk nou superboer? Dat was denigrerend. Als je leefomgeving veranderd, dan gaat men meer waarde hechten aan de eigen cultuur, het is houvast. Met dat hele positieve gevoel van Achterhoeker zijn... dan is dat cultuurgoed dat die Normaal-cultuur meebrengt, met de Zwarte Cross enzovoorts, een dankbaar iets dat de Achterhoek op de kaart zet."

De emancipatie van de platteland is grotendeels aan Zutphen voorbijgegaan meent hij. De Zutphenees voelde de behoefte om als platteland geëmancipeerd te worden veel minder. "Die ontwikkeling van het kijken naar een platteland vanuit het westen geredeneerd, naar geredeneerd vanuit die Normaal-cultuur zal ik het maar even noemen, daar heeft Zutphen nooit deel aan genomen. De stad was te zeer verbonden met discussies met Apeldoorn en Deventer. Te zeer bezig een stad te zijn. De stad heeft zich altijd stad gevoeld, en nooit centrum van het platteland." Groothedde noemt de relatie meerdere malen *tweeslachtig*, Zutphen als een stad die aan de ene kant naar buiten keek, en aan de andere kant naar het achterland, en daardoor nooit een Achterhoekse stad is geworden. Ik vraag hem naar zijn eigen ervaringen, hij is ten slotte zelf geboren en getogen Zutphenees, heeft hij in zijn leven dit ook ondervonden? "Ja, de meeste Zutphenezen voelen zich zeker geen Achterhoeker." Ook hier komt de voetbalclub De Graafschap weer aan bod: "Ik denk dat de

meeste Zutphenezen ook niet standaard voor De Graafschap zullen zijn... terwijl dat toch refereert aan het Graafschap Zutphen. Er zijn er minstens zo veel die Go Ahead supporter zijn. De vraag is dan; waarom ben je Go Ahead supporter en geen Graafschap supporter? Omdat je je toch stadser voelt, en Go Ahead is een stadsclub uit Deventer, en de Graafschap is een plattelandsclub. En dat zijn allemaal uitingen dat de Zutphense samenleving zich meer ziet als een stad." Zijn ervaring is ook dat mensen die nieuw in Zutphen komen wonen, dat doen omdat ze het een mooie stad vinden, niet om dat ze Achterhoeker willen worden. "Ik denk dat die mensen elders zelfs met enige gêne zullen zeggen; volgens mij zijn we nu zelfs Achterhoeker. Dat is anders dan dat je naar Doetinchem verhuist. Dan ontkom je er niet aan dat te moeten bekennen want dat snapt iedereen."

Waar deze tweeslachtigheid ook sterk terugkomt volgens hem is de taal: "Het Achterhoeks bestaat uit een conglomeraat van dialecten, maar qua klankkleur zit daar wel een zekere eenheid in, zeker voor een westerling. Die kan het Vordens niet onderscheiden van Ruurloos, een Achterhoeker hoort dat soort verschillen." Het plat Zutphens dialect is volgens Groothedde echt van een ander soort. "Hoort een buitenstaander daarna Zutphens, dan horen ze echt iets anders, andere klanken, dat is meer verwant met Deventers en Zwols, zelfs ik als Zutphenees hoor het verschil tussen Deventers en Zutphens niet." Zutphens wordt hier genoemd als typische stadstaal, zoals men dat ook ziet in Friesland, waarbij de stad Leeuwarden en ander dialect kent dan het omliggende Friese land, het stadsfries. "Vanuit de oorsprong van de bevolking is Zutphens en typische stadstaal. Het is ook door het Nederlands Taalinstituut erkend als stadstaal, daar is in de jaren '90 een studie naar geweest. Deventers en Zutphens zijn stadstalen, en die hebben weinig relaties met het Achterhoekse en Sallandse dialect."

De vergelijking met Leeuwarden gaat ook op omdat ook dat dialect is beïnvloed door Hollandse contacten. Ook in Zutphen heeft men altijd Haagse connecties gehad. Het werd hier wel het 'Haagje van het Oosten' genoemd. Mensen die tot de ridderstand behoorden, hadden hier vaak een buitenhuis of stadshuis, en die hebben de taal beïnvloed. Als je plat Zutphens spreekt is het niet zo moeilijk om plat Haags te imiteren, daar zit die zelfde *n-achtige* verbuiging in." De Haagse en internationale connecties hebben historisch ook het tegenwoordige imago van de stad bepaald: "Ik ben ervan overtuigd dat dit imago wortelt in

de controverse van dat regenteske. Dat imago leeft bijvoorbeeld in Deventer... het zijn beide rode steden, stemmen altijd links, maar in Deventer vindt men Zutphen vaak een stelletje salonsocialisten. Dat heeft te maken met de vroegere bestuursfunctie en het regenteske imago. Men noemt Deventer wel het Moskou aan de IJssel, en Zutphen meer het Leningrad, waar de adellijke kakkers zitten." Zutphen is dus nog steeds de meest *stadse* stad van de Achterhoek, hoe zeer de schaal ook veranderd is: "Inwonersaantal zegt in feite niks, want Doetinchem is tegenwoordig groter, maar het zal nooit een stad worden. Dat blijft een soort olievlek van een dorp met hier en daar wat hoogbouw erin geplaatst. Je hoeft maar met een vliegtuigje over Zutphen te vliegen, en die rode stadskern van Zutphen te zien en je denkt; dat is een stad. Die stadskern met die 19^e eeuwse wijken eromheen, dat is een opbouw die je verwacht bij een stad."

Toch hoort Zutphen bij de regio: "Je moet dat zo zien; we hebben een gemeenschappelijke geschiedenis. De stad aan de rand van het gebied. Maar die geschiedenis is altijd getekend door een stad-platteland verhouding. Zutphen hoort bij de Graafschap, en dat dit gebied nu Achterhoek wordt genoemd is een ontwikkeling van de laatste decennia. De hoofdstedelijke functie is komen te vervallen, die wordt nu min of meer geclaimd door Doetinchem. Het zijn twee steden met het grootste verzorgingsgebied, maar voor Zutphen ligt dat gebied ook voor een groot deel buiten de Achterhoek." Een uiting van de identiteitsverschillen ziet men terug in het feit dat bijvoorbeeld Vorden erg Doetinchem georiënteerd is. "Dat voelt vertrouwd, dat zit ook tussen de oren. Ik kan dat zelf moeilijk begrijpen want als ik in Doetinchem ga winkelen dan zie ik een soort ultieme lelijkheid om me heen. Die binnenstad heeft een soort onbalans." Vervolgens is de mental map getekend die er als volgt uitziet:

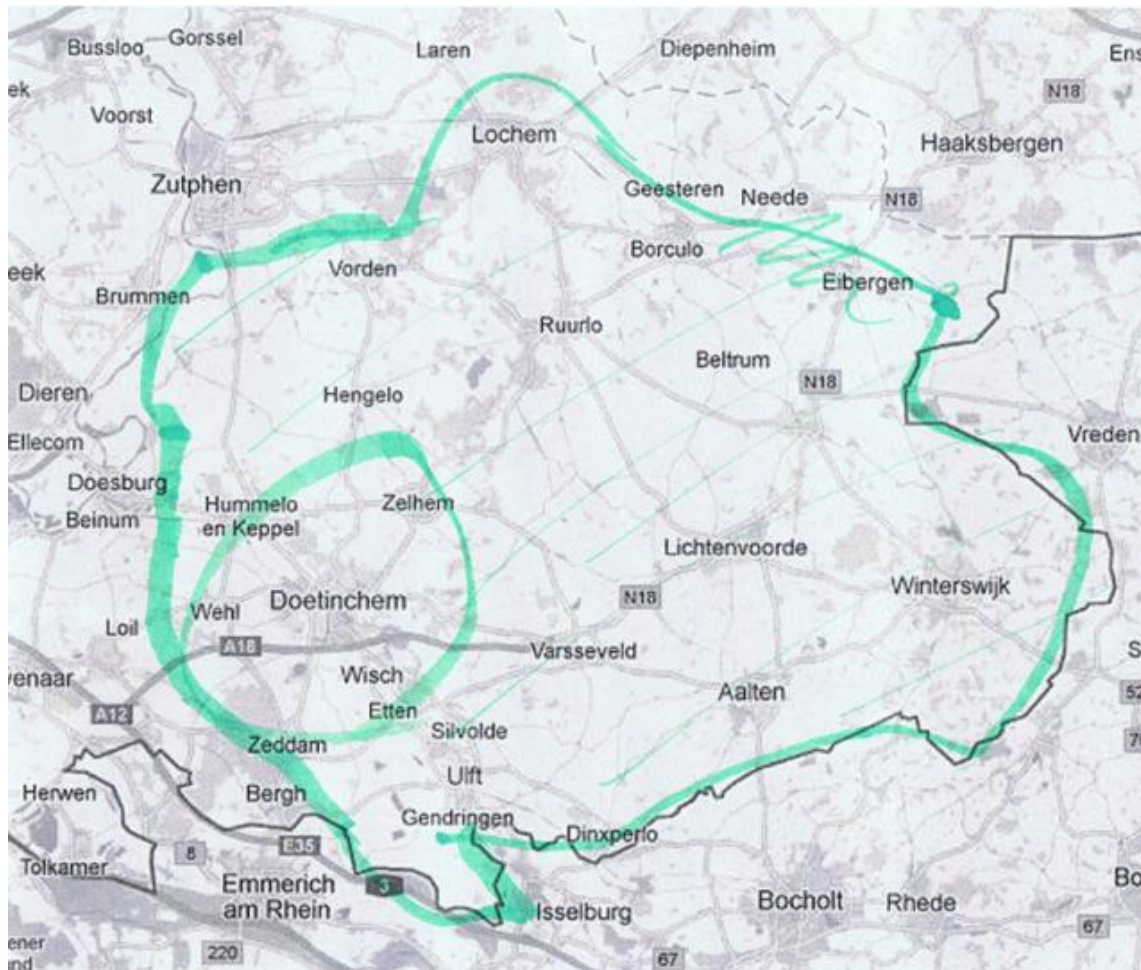
“Zutphen heeft een januskop, we kijken naar de stedendriehoek en de Achterhoek. We kijken twee kanten op maar we kunnen niet kiezen. Dat kijken naar de Achterhoek is historisch bepaald, en het kijken naar de stedendriehoek door de huidige geografische situatie, en de huidige samenwerkingsverbanden. Ook het verzorgingsgebied van Zutphen ligt in beide gebieden.” Ik heb Dhr. Groothedde gevraagd puur de grens van de term Achterhoek aan te geven, niet van het historische Graafschap Zutphen. Dan vallen een aantal dingen op. Hij tekent de noordgrens als de provinciegrens, maar snijdt Winterswijk er als het ware af: “Ik vind als je bij Winterswijk komt, dan maakt die Duitse grens al niet eens meer uit. Dat is een gevoelsgrens, dat heeft zo veel samenhang met het Duitse achterland... komt door het landschap denk ik, historisch kan ik dat niet beredeneren. Ik neem hem er toch maar gedeeltelijk bij want mijn opa zou het hier absoluut niet mee eens zijn.” De gehele Liemers laat hij eruit: “Dit is vlees noch vis gebied, half Duitsland, half Achterhoek, half

Arnhem, half Betuwe. Fysisch Geografisch hoort het zelfs meer bij de Betuwe, omdat het Rijndal is." We komen bij Zutphen, dat hij als rare entiteit binnen de Acherhoek bestempelt, maar hij rekent het er wel bij: "Het hoort er zeker bij, ook de Hoven over de IJssel. Het lijkt wel een gezichtje zo, als je ogen en een mond erbij tekent. Dat is aardig symbolisch: in de Achterhoek maar de ogen de andere kant op."

5.2.2. Interviews met Zutphenezen in de stad

Op maandag 2 en dinsdag 3 juli zijn interviews afgenomen met mensen in de binnenstad van Zutphen, in de Beukerstraat en op de Markt. Hier is voor gekozen om ook de echte Zutphenees aan het woord te laten, die niet per definitie expert is op het gebied van de historie van Zutphen, en ook om mensen uit een andere leeftijdscategorie te spreken. Het leverde een reeks kortere en langere interviews op, en twee mental maps. Het was niet mogelijk toestemming te krijgen voor audio-opname. De respondenten zijn geselecteerd op het criterium *Zutphenees* (zie operationalisering) en leeftijd.

Ik spreek een man van 25 over zijn perceptie van de Achterhoek: "Ja wat is dat eigenlijk, ik ben nooit goed geweest in topografie hoor. Als je hier de stad uitgaat richting Warnsveld en zo, dan ben je volgens mij in de Achterhoek. Nee ik voel mij echt geen Achterhoeker, ik kom uit Zutphen. Achterhoek is toch een beetje boeren hè? Ja trouwens mensen gaan wel daar naar school in Vorden, dat is wel Achterhoek toch? Het Beeckland... maarja je blijft ook niet zo snel in Vorden hangen na school, je fietst meteen terug naar Zutphen, wat moet je daar ook doen. Niks te doen." Hij heeft de kaart ingetekend:

“Ja Doetinchem natuurlijk hè... De Graafschap” Hij omcirkelt Doetinchem. “Maar dat gebied is wel groter natuurlijk.. dit hele stuk” Hij arceert een groot stuk op de kaart. “De grens ja die loopt buiten Zutphen, zeker weten. Hier zo langs Brummen. Doetinchem natuurlijk erbij.” Hij komt aan bij het gebied Liemers: “Ja dit ken ik niet zo goed, dit is een gok. De rest gewoon hier zo tot aan Duitsland. Hierboven ligt ook Neede zie ik, er hangt ook altijd een groot spandoek van Neede in het Twente-stadion weet ik toevallig, dat zal er dan niet echt bij horen, dit is half-half gebied.”

De meeste mensen op straat denken daar hetzelfde over: “Nee, Zutphen is een stad op zich.” Zegt de winkelier bij een boekhandel. Anderen zijn zich wel meer bewust van het historische verband: “Ja, vroeger natuurlijk wel met het Graafschap Zutphen, en mensen komen nog steeds hier boodschappen doen, naar het ziekenhuis enzovoorts, maar echt Achterhoek? Nee, dat niet.” Een respondent uit de categorie 30 tot 40 jaar oud heeft ook een mental map ingevuld;

“Als we het hebben over Achterhoek en niet de Graafschap dan hoort Zutphen er niet bij...Liemers natuurlijk half zo, hier bij Zeddam.” De overige grens is aangegeven als de Nederlands-Duitse grens en de provinciegrens.

6. Conclusies

In dit hoofdstuk worden de bevindingen uit zowel de Achterhoek en Zutphen gepresenteerd, geïnterpreteerd volgens de theorie, en worden er conclusies getrokken. Eerst worden de sterke en zwakke kanten van dit onderzoek besproken door terug te kijken in een reflectief verslag.

6.1 Reflectie

Voor er conclusies getrokken worden uit de onderzoeksresultaten van deze thesis moeten eerst kanttekeningen geplaatst worden bij deze vorm van onderzoek. Er moet bepaald worden wat uit dit onderzoek wel en niet opgemaakt kan worden.

Allereerst is dit onderzoek kwalitatief geweest, en gericht op diepgang. De ervaringen uit dit onderzoek zijn veelal, maar niet uitsluitend, de ervaringen van experts. Mensen die op dagelijkse basis bezig zijn met het imago en de geschiedenis van zowel Zutphen als de aangrenzende Achterhoek. De strategische steekproef met experts zorgt ervoor dat de resultaten zeker geen breed draagvlak hebben. De fenomenologie in de humanistische traditie binnen de geografie wijst ons erop dat wij de werkelijkheid enkel kunnen kennen door menselijke ervaring. Het is onmogelijk een compleet en sluitend beeld te krijgen van alle 47.000 inwoners van Zutphen, en de inwoners van de Achterhoek. Ieder individu heeft zijn eigen ervaringen, en ieder individu beleefd zijn omgeving op een andere manier. Het is onmogelijk al deze ervaringen te generaliseren op basis van dit onderzoek.

Ten tweede is er de notie dat een regio geen constante is, ook vanuit het theoretische perspectief van deze thesis. Regio's worden gevormd en geïnstitutionaliseerd in een sociale constructie die door mensen geproduceerd, en gereproduceerd wordt. De regio is verwickeld in een proces van *worden*. We zien dit terug in de onderzoeksresultaten omdat de term Achterhoek als geografisch begrip vrij jong is. We zien de term pas terug in de Atlas sinds enkele decennia. De grenzen van de regio zijn niet duidelijk, en zullen ook uit dit onderzoek niet duidelijk worden. De dynamiek van de regio geldt ook voor de grens. Ook een grens is een proces. Er kunnen veranderingen optreden waardoor een grens minder significant wordt, en zelfs ophoudt te bestaan. Was de geografische aanduiding 'Graafschap Zutphen' nog een bestuurlijk gebied met vaste grenzen, de tegenwoordige Achterhoek is

minder vastgesteld. De vraag is ook in hoeverre het nodig en wenselijk is de regio Achterhoek te willen begrenzen. Wel blijft overeind dat verschillende individuen, ook verschillende definities kunnen hebben wanneer we praten over de Achterhoek. Dit zien we alleen al aan het scala aan kaarten en definities die we in boeken, kaarten, en op internet vinden. De term Achterhoek hangt voor een groot deel samen, niet zo zeer met instituties of hoofdsteden, maar met identificatie met de regio.

Ten derde is er de objectiviteit van de onderzoeker. Ik als onderzoeker heb mijn uiterste best gedaan om als buitenstaander te observeren, en geen suggestieve vragen te stellen. De respondenten zijn zo veel mogelijk zelf aan het woord gelaten. Toch is geen mens volledig objectief. Mijn eigen ervaringen hebben mij gevormd, en deze ervaringen hebben zich grotendeels afgespeeld binnen het onderzoeksobject, namelijk de regio. Om bovenstaande redenen kan dit onderzoek enkel uitspraken doen over de perceptie van de mensen in de tijd en ruimte waarin de interviews zijn afgenomen.

6.2 Suggesties voor verder onderzoek

Zou men verder onderzoek willen doen om een sluitende en valide conclusie te vinden op de vraag; in hoeverre is Zutphen in de perceptie Achterhoek?, dan beveel ik een onderzoek van een totaal ander karakter aan. In dit onderzoek is gekozen voor kwalitatieve methoden en een nadruk op diepgang, maar een kwantitatief onderzoek in de vorm van een survey geeft meer zekerheid op basis waarvan stellige uitspraken gedaan kunnen worden. Hierbij kan men bijvoorbeeld een representatieve *random* steekproef nemen onder de bevolking.

6.3 Conclusies en beantwoording centrale vragen

Dit onderzoek kan wel een bijdrage leveren aan de begripsbepaling van de term Achterhoek, zij het klein. De gevonden ervaringen kunnen een inzicht verschaffen in de *gevoelsgrens* van de regio. De historische gegevens in dit onderzoek wijzen op een verwarring die vanaf de jaren '60 is ontstaan, toen het begrip Graafschap in toenemende mate vervangen is door Achterhoek. We zien dat De Graafschap een term was en is, die veel meer een vaste geografische ligging had, doordat het een bestuurlijke eenheid was, met als hoofdstad Zutphen. Na het vervallen van de hoofdstedelijke functie werd de bepaling als vanzelfsprekend vager. De term Achterhoek wordt in de 18^e en 19^e eeuw slechts genoemd als

aanduiding voor een klein gedeelte van Oost-Gelderland, en van het westen uit in negatieve zin. Met de emancipatie van het platteland werd de term boer, en in het kielzog daarvan de denigrerende term Achterhoek een geuzennaam. We zien dat de term langzaam de aanduiding Graafschap verdrijft. Deze emancipatie is grotendeels aan Zutphen voorbijgegaan, het had geen behoefte aan emancipatie, want het voelde zich een stad.

De term Graafschap is term die opgebouwd is vanuit het perspectief van de stad. De term Achterhoek komt vanuit de mensen op het platteland, als geuzennaam. Stadsarcheoloog Michel Groothedde van Zutphen beaamt deze uitspraak. Uit de interviews blijkt ook dat mensen die geboren en getogen zijn in de Achterhoek, zich hiermee identificeren. De geïnterviewde Achterhoekers hebben sterke binding met de streek. Ze noemen de streek thuis, waarderen het landschap en de typische cultuur, en spreken van een *goede* mentaliteit die er heerst, tegenover een slechtere mentaliteit in de stad. Ook voelt men zich in de stad onveiliger. De term stads heeft een aantal maal, wanneer gebruikt door een Achterhoeker, een negatieve lading. De stad wordt als *sjieker* gezien, minder nuchter, meer grootspraak. Een respondent heeft zelfs het idee dat er in de stad veel meer op nette kleding gelet wordt. Ook criminaliteit wordt genoemd. Gelukkig zien we in de interviews ook terug dat men zich wel bewust lijkt van vooroordelen, en dat deze vaak weggenomen worden bij sociaal contact.

We kunnen uit de onderzoeksresultaten opmaken dat *'de Zutphenees'* zich geen Achterhoeker voelt. Dit komt naar voren zowel bij de mensen in Zutphen op straat als de expert. Ook dit heeft een historische oorsprong die al in de middeleeuwen wortelt, door het karakter van de stad. Zutphen is altijd een handelsstad geweest met internationale contacten en werd bewoond door adellijk en regentesk publiek. Dit bepaalt het karakter van de stad, en men ziet dat terug in de architectuur van de stad. Dit is ook waarom *'de Achterhoeker'* Doetinchem ook direct accepteert als zijnde *van ons*. Die stad heeft een ander karakter dan Zutphen, de stad is veel nadrukkelijker platteland. De Achterhoekse respondenten bevestigen dit. Men gaat gevoelsmatig veel liever naar Doetinchem. De schaal is groter geworden, Zutphen is niet meer de grootste stad van de Achterhoek, maar toch blijft het karakter en imago. "Zutphen is nog steeds de meest *stadse* stad van de Achterhoek."

Toch wordt Zutphen niet alleen negatief beoordeeld. De stad heeft veel karakter en een 'echt hart'. De perceptie is dat er veel gezelligheid heerst, en dat de echte Zutphenezen elkaar ook goed kennen. De stad heeft ook een typisch dialect, dat ook als stadstaal wordt bestempeld. De Zutphenezen halen een bepaald soort trots uit het verleden, waarbij zich men nadrukkelijk een stad voelt, in tegenstelling tot een stad op het platteland. Het merendeel van de respondenten kwam uit zichzelf, zonder dat ik als interviewer er ook maar met een woord over gerept had, met een voorbeeld over voetbal. Het supporterschap van De Graafschap hangt sterk samen met het *Achterhoek-gevoel*, de identificatie met de streek. We zien dat in Zutphen de mensen niet a priori achter de Graafschap staan. Het supporterschap houdt op bij Zutphen. Dit zien we terug in het interview met mevrouw Ruesink, die stelt dat er weinig mensen uit Zutphen bij de Graafschap komen. Ook stadsarcheoloog Groothedde beaamt dit: "Er zijn er meer voor Go Ahead Eagles uit Deventer", een uiting van het *stadse* gevoel. We komen in de interviews meer uitingen hiervan tegen. Producten zoals het Achterhoeker-brood, of t-shirts met 'Ik ben Achterhoeker' verkopen niet in Zutphen.

De stad Zutphen is een aparte eenheid binnen de Achterhoek. Niet alle Achterhoekers accepteren de stad als horend bij de streek, en het merendeel van de Zutphenezen voelt zich geen Achterhoeker.

Op basis van de onderzoeksresultaten kunnen we zeggen dat de stad Zutphen in *beperkte* mate tot de Achterhoek behoort. Er is een identiteitsverschil te vinden dat wortelt in de stad-plattelandsrelatie vanuit historisch oogpunt, en de overblijfselen werken tegenwoordig nog door. Er is een *wij – zij* tegenstelling te vinden, maar deze bestaat vooral uit een vorm van desinteresse, dan een vorm van rivaliteit. Echte consequenties die sociale ongelijkheid veroorzaken komen in dit onderzoek niet naar voren. We zien wel dat de Achterhoeker persoonlijk geraakt is door bijvoorbeeld een stigmatiserende term als boer. Men heeft sterk de neiging om dan in een licht verdedigende houding te schieten en de positieve aspecten van het landelijke leven te benadrukken. Hier zien we ook de trots, en het gebruik van boer als geuzennaam. Dit toont ook de identificatie en verbondenheid met de regio. Het positief naar buiten brengen van de streek komt meerdere malen terug, en ook zijn er indicaties dat

men soms handelt naar de perceptie die van de stad bestaat, zoals; “Als ik in Zutphen ga stappen doe ik nettere kleren aan.”

De grenzen die door respondenten aangegeven op de mental maps, plaatsen Zutphen of buiten de Achterhoek, of binnen de Achterhoek als schemergebied, als vreemde entiteit. De stad Zutphen is in het dagelijks leven maar in *beperkte* mate Achterhoek. Het is een stad die naar de Achterhoek kijkt, maar ook naar de stedendriehoek. De stad is in veel mindere mate Achterhoeks dan Doetinchem. De perceptie bepaalt dat, ondanks inwonersaantallen, Zutphen nog steeds het meest stadse karakter van de Achterhoek heeft.

Lijst van figuren:

Figuur 1. Welcomsbord bij de gemeente Berkelland (www.nieuwsuitberkelland.nl)
(bewerkt)

Figuur 2. Verschillende kaarten van de regio Achterhoek.

Lijst van gebruikte websites:

www.regioachterhoek.nl

<http://www.kijkopzutphen.nl/>

http://www.gelderlander.nl/voorpagina/achterhoek/Nieuwscaf_/10879823/We-zijn-pas-geslaagd-als-Achterhoek-niet-meer-krimpt.ece

<http://www.bevolkingsdaling.nl/basisboek/achterhoek.aspx>

<http://www.sandravanreys.nl>

<http://www.vvvzutphen.nl>

<http://www.historiezutphen.nl>

Referentielijst

Barnett, C., (2006). Postcolonialism: Space, Textuality and Power. In S. Aitken & G. Valentine (Eds.), *Approaches to human geography* (pp. 147-160). London: SAGE publications Ltd.

Cloke P., Philo C., Sadler, D., (1991) *Approaching Human Geography*. Chapman, London. Chapter 3: Peopling human geography and the development of humanistic Approaches. Pp 57-92).

Dormans, S., van Houtum, H., Lagendijk, A. (2003) *De verbeelding van de stad. De constructie van de stedelijke identiteit van Arnhem, Groningen, Maastricht en Tilburg. Nijmegen*

Golledge, R., (2006) Philosophical bases of behavioural research in geography. In S. Aitken & G. Valentine (Eds.), *Approaches to human geography* (pp. 75-84). London: SAGE publications Ltd.

Gregory, D., (2000) Edward Said's imaginative Geographies. In Mike Crang and Nigel Thrift (eds.) *Thinking space*. Routledge, London, pp.302-348

Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M. J., Whatmore, S., (2009). *Dictionary of Human Geography* 5th edition. Wiley-Blackwell

Jones, R., (2011) Anssi Paasi. Chapter 42, in Phil Hubbard & Rob Kitchin; *Key Thinkers on Space and Place*, (pp. 116-120). London: SAGE publications Ltd.

Kitchin, R., (2011) Reginald Golledge. Chapter 24, in Phil Hubbard & Rob Kitchin; *Key Thinkers on Space and Place*, (pp. 185-191). London: SAGE publications Ltd.

- Kitchin, R., (1994) Cognitive maps: What are they and why study them? *Journal of Environmental Psychology* 14 pp 1-19
- Lynch, K., (1960). *The Image of the City*. Cambridge Press Ltd.
- McCann, E., (2009). City marketing. *International Encyclopedia of Human Geography*
- Oudheidkundige Vereniging 'Oud Vorden', (1987) *Vorden, een historische verkenning*. Weevers Vorden.
- Paasi, A., (1986) "The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitutions of regional identity" *Fennia* 164
- Paasi A., (2009) "The resurgence of the 'region' and 'regional identity': theoretical perspectives and empirical observations on the regional dynamics in Europe" *Review of international Studies* 35 121 – 146
- Paasi A., (2010) "Regions are social constructs, but who or what 'constructs' them? Agency in question" *Environment and Planning A* 42(10) 2296 – 2301
- Reilink, C., (2012) *Het Achterhoek Boek*. i.s.m. Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers, Regionaal Archief Zutphen, Waterschap Rijn en IJssel. Wbooks.
- Rodaway, P., (2011) David Ley. Chapter 38, in Phil Hubbard & Rob Kitchin; *Key Thinkers on Space and Place*, (pp. 286-290). London: SAGE publications Ltd.
- Said, E., (1994), *Culture and Imperialism*. Random House, New York.
- Van Leerdam, W. & van Sloten, J. (2012) *Tangram Advies & Onderzoek, Krimp in de Achterhoek. Onderzoek onder Achterhoekers naar beleving van de 'krimp'*. Beschikbaar op <http://www.jongachterhoek.nl/wp-content/uploads/2012/04/Rapportage-Krimp-in-de-Achterhoek.pdf>
- Van Schaik, R., (1989) *Zutphens Geschiedenis: van de elfde tot het eind van de zestiende eeuw*, in *Geschiedenis van Zutphen*. Onder redactie van Frijhoff, W., Looper, B., van der Kluit, J., Reinders., C. Walburg Pers.
- Tuan, Y-F., (1976) *Humanistic Geography*. *Annals of the association of American Geographers*, 66(2)
- Tuan, Y-F., (1990) *Topophilia*. Columbia University Press.
- Verschuren, P. & Doorewaard, H., (2007) *Het ontwerpen van een onderzoek. Vierde Druk*. Den Haag: Uitgeverij Lemma.

Yin, R. K., (2003) *Case Study Research. Design and Methods*. London: SAGE publications Ltd.

Portefeuillehouders Ruimtelijke Ordening van de Achterhoekse gemeenten, *Structuurvisie nieuwe stijl Regio Achterhoek* (2010).